

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.

Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, féloldal 2 frt, negyedoldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árengedmény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 krajcár.

Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések **Karai Sándor tanárhoz** (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

N é z e t e k

az ev. ref. egyház helyzetéről és teendőinkről.

VI.

(Erkölcsei állapotaink. A büntető igazságszolgáltatás, vadházasságok, törvénytelen születések adatai. Házasságok s házassági elválások, esketések, keresztelesek, confirmatio számai. Fegyelem gyakorlása az egyházban. Erkölcsi nevelés. Az elhagyott gyermekekről s árvákról való gondoskodás. Árvaházak. Alkoholizmus. Mértékletességi egyesületek.)

Rendkívül tanulságos s nagy érdekű volna megismerni egyházunkban az erkölcsi és vallásos élet állapotát, fejlődését vagy hanyatlását, nyilvánulásait, bensőségét és erejét, rendkívül tanulságos volna összehasonlítani azokat más egyházak erkölcsi és vallásos élete nyilvánulásainak hasonló adataival. Az erkölcsi és vallásos élet állapotát, különösen annak bensőségét és erejét azonban legnehezebb megmérni, mert bizonyos mértékben nem esik érzékeink s megfigyelésünk körébe. És ha a társadalmi viszonyok valamely terén alkalmazható, talán itt leginkább alkalmazható Humboldt intése: „Besser garnicht beachten, als schlechte Beobachtungen machen“. Az emberi vélemény, ha azt mint közvéleményt tekintjük is, e tekintetben megbizhatatlan. A múlt idők tapasztalataiból is tudjuk, hogy az emberek, természetüknél fogva hajlandók embertársaikról kedvezőtlen ítéletet alkotni. Ha mindazok, kik előttünk, a nyilvánosság előtt s talán önmagukban is korunk erkölcsi súlyedtsége fölött panaszkodnak, kikről tehát mint a kifogásolt erkölcsiség bírálóiról fel kellene tennünk, hogy ezen az általuk elítélt erkölcsi színvonalon felül állanak, kifogástalan erkölcsi életet élnének, akkor a mi korunk volna a legtisztább erkölcsi életű minden korszakok fölött, mert beszélni és bírálni tudó embertársainknak talán $\frac{1}{10}$ -ed része a mai idők romlottságáról, erkölcsi súlyedtségéről beszél, természetesen: a jelenlevőket mindig kivéve. Magában érthetőleg

erre, a minden előző korszakokban is egyformán nyilvánuló nézetre semmit nem alapíthatunk.

A statistika fel szokta használni az erkölcsi élet színvonalának mérésére a büntető igazságszolgáltatás adatait, a törvénytelen születések, a vadházasságok és torz-házasságok számát, a prostitutio terjedtségét, az alkoholizmus jelenségeit, a csavargók és munkakerülők s öngyilkosságok számát és terjedését. Az erkölcsi élet hanyatlására enged következtetést a házasságok aránylag csekély száma s a házassági elválások (házasság-felbontások) nagy száma. A vallásos élet megfigyelésére némi adatot szolgáltatnak a vallásos gyakorlatok, templomlátogatás, a keresztelesek, esketések, confirmatio számai.

Csak a büntető igazságügyi statistikából, tov. a törvénytelen születések, a házasságok, keresztelesek, esketések s a confirmatio számáról tudunk országos feljegyzések alapján vallásfelekezetek szerint elkülönített adatokat felmutatni.

Először is a bűnügyi statistikából fogok néhány adatot felsorolni és habár az elítéltek száma nem mutatja az erkölcsi állapotot, de némi valószínűséggel, különösen hosszabb időn át tett összehasonlítás útján mégis vonhatunk következtetést a bűnügyi statistikából az erkölcsi élet milyenségére, annak emelkedésére, vagy súlyedésére. Csak néhány adatot hozok fel — mondom — mert a részletezés rendkívül növelné a cikk terjedelmét.

A járásbiróságok és törvényszékek illetékeségéhez tartozó, tehát a bírósági elbírálás alá vont összes kihágások, vétségek és büntettekért elítéltek közt volt 1891-től 1895-ig számított átlagban 14·23% ev. reform. vallású, 1897-ben 12·97% (1897-ben az ország népességében az ev. reformátusok aránya 14·43). Ugyanebben az évben az elítéltek közt volt: 46·30 r. kath. számuk az ország lakosai közt 48·16, 12·14 g. kath. (11·5), 14·49 g. keleti (13·27), 8·33 ág. evang.

(7.68), 0.55 unitarius (0.41), 6.18 izraelita (4.90).* Külön a törvényszékek illetékességéhez tartozó, tehát súlyosabb természetű büntettekért és vétségekért elítéltek közt pedig ev. ref. volt 1891—95. évi átlagban 13.28%, 1897-ben pláne 11.56%. Ebben az évben a kir. törvényszékek illetékességéhez tartozó büntettekért és vétségekért elítéltek közt volt 51.66% r. kath., 9.70 g. kath., 13.61 g. keleti, 6.89 ág. evang., 0.35 unitarius, 6.18 izraelita. Ezekből az adatokból megállapítható, hogy az ev. ref. állampolgárok a büntetendő cselekmények miatt bíróság által elítéltek közt állandóan kevesebb százalékkal vannak, mint az ország lakosai között, s hogy az 1897. évi — eddig az utolsó — igazságügyi kimutatásban, különösen a büntettek és vétségekért elítéltek között a legkedvezőbb — mert országos számukhoz viszonyítva a legalacsonyabb — arányszámot az ev. ref. vallásúak mutatják. Ebből még azt is meg lehet állapítani, hogy az ev. ref. vallásúak a súlyosabb beszámítású büntettekben és vétségekben kevésbé voltak érdekelve s az érdekelttség arányszámát a kisebb beszámítású vétségek és kihágások emelték.

A törvénytelen születések számát tekintve a statisztikai adatok a következő számarányt mutatják:

100 élve született gyermek közt volt törvénytelen születésű, még pedig:

Vallásfelekezet szerint	1881/90. évi átlag	1891/95. évi átlag	1897. évben
100 ev. ref. szülött közt	8.49	8.61	9.02
100 r. kath. " "	8.82	9.05	9.23
100 g. " " "	7.32	7.29	8.19
100 g. kel. " "	9.20	10.54	12.73
100 ág. ev. " "	6.10	6.43	6.90
100 unitárius " "	11.51	11.23	11.76
100 izraelita " "	5.15	9.83	7.39
Országos átlag:	8.33	8.84	9.31

Az 1881/90. évek átlaga tehát az ev. reformátusokra kedvezőtlen arányt mutat, mert az országos átlagnál (8.33) a ref. törvénytelen születésűek átlaga (8.49) kedvezőtlenebb (még kedvezőtlenebb a róm. kath., unitárius és gör. keletieké), míg az 1891/5. évi s az 1896. évi (8.50) és 1897. évi arányszámok a reformátusoknál valamivel kedvezőbbek, mint az országos átlag. Különben a törvénytelen születések száma minden vallásfelekezetenél kisebb-nagyobb mértékben — leginkább azonban a gör. keletiekénél —

* A zárjel közt levő számok az illető vallásfelekezethez tartozóknak az ország népességében elfoglalt arányszámát mutatják.

emelkedett, csak az izraelitáknál szállott alább az utolsó (1897-ik) évben.

Házasságra lépett az országban 1895-ben 134,695 pár, ebből mind a két fél ev. ref. 16,740, vegyes házasságokkal 19,942 ha a völegény, — 19,856 ha a menyasszony ev. ref. vallása szerint számítunk. Házasságot kötött 1896-ban 126,776 pár, ezek között mind a két fél református volt 15,870, a vegyes házasságokkal volt az ev. ref. házasulók száma 19,410 ha a völegény, 19,192 ha a menyasszony vallása szerint számítunk. Végre 1897-ben házasságra lépett összesen 130,866 pár, ebből mind a két fél reform. volt 14,416, a vegyes házasságokkal a völegény vallása szerint 18,015, a menyasszony vallása szerint 17,713. Esketés pedig volt az ev. ref. egyházban 1896-ban 18,087, 1897-ben 17,370. Ezekből a számokból annyi megállapítható, hogy az utolsó 3 évben a házasulók száma jelentékenyen csökkent az egész országban, de különösen a reformátusok között, s míg 1895-ben s 1896-ban a ref. vallásúak házassága az összes házasságok 15%-át is meghaladta, 1897-ben a 14%-ot sem érte el. Megállapítható továbbá, hogy a reformátusoknál 1895. és 1896. évben a vegyes házasságokkal együtt több házasság jött létre, mint a reformátusok számaránya szerint reájuk esik, 1897-ben azonban kevesebb. Azt azonban nem állapíthatjuk meg, hogy az egyházi esketést hányan mellőzték, csak annyit láthatunk, hogy a vegyes házások közül is bizonyosan jelentékeny számban esküdtek hűséget ev. ref. lelkész előtt, mert a tisztán református vallású házasulók számát az esketések száma jóval felülmúlja.

Házassági elválást, illetőleg házasság felbontását mondta ki a bíróság az 1881/5. évek átlaga szerint évenként 998, az 1886/90. évek átlaga szerint 1048, az 1891/5. évek átlaga szerint évenként 1288 esetben, 1895 október 1-től (a házassági törvény életbeléptetésétől) 1896. év végéig felbontó és elválasztó ítéletet hoztak a bíróságok 570 esetben, 1897-ben 656 esetben. A számoknak a vallásfelekezetek szerint való megoszlását nem ismerem. Az 1896. és 1897. évben házassági perekben hozott felbontó és elválasztó ítéletek számából az elválások csökkenésére s csökkenő irányzatra azonban következtetni nem lehet, minthogy a házassági ügyekben újabb időben folyamatba tett, vagy a most gyakorlatban levő eljárás szerint átalakított perek még 1896. és 1897. években nagyjából befejezetlenek voltak.

A keresztelésekről a következő adataink vannak:

Megkereszteltetett az ev. ref.-nál 1896-ban 86,740 új szülött és 30 felnőtt (született ev. ref.

86,823), 1897-ben 85,068 új szülött, 72 felnőtt,* (a szülöttek száma 87,793). Ezek a számok azonban nem bizonyítják, hogy a szülöttek és kereszteltek számai közt mutatkozó különbségnek megfelelő számú gyermek keresztleletlenül maradt volna, mert a szülöttek számában a vegyes házasságokból származó és a törvénytelen születésű gyermekek is befoglalva levén, a keresztelés más egyházban is történhetett.

Confirmáltatott 1896-ban 38,132, 1897-ben 38,780 ev. ref. növendék.

Sajnos, hogy az eddig közlött adatokból nem állapítható meg a kötelező polgári házasság hatása. Annyit azonban megjegyezhetünk, hogy Németországban a polgári házassági törvény behozatala után, 1875-ben az egyházi szertartások mellőzéséről valószínűleg kedvezőtlenebb jelenségeket jegyzett fel a statistika, mint a milyen nálunk jelentkezett. Így nevezetesen a porosz tartományokban 1875-ben 22,186 esetben (a házasságok 18,55%-a) a házások egyházi esketésben nem részesültek. Ez az állapot azonban évről-évre javult s már 1880-ban az egyházi esketést a házasságok 11,70%-ban mellőzték. A városokban még kedvezőtlenebbek voltak a számok, mert a nagyobb városokban 1000 polgárilag megkötött házasságból 1876-ban csak 693 esküdt meg az egyházban, de itt is évről-évre javult a helyzet. Németországban 10,000 élve született gyermek közül 1875-ben 9238-at, 1880-ban 9326-ot kereszteltek meg.

Tekintsük át még a tiszántúli egyházkerületi püspöki jelentéseket, melyeket 1891-ben külön füzetben, 1892 óta az egyházkerületi közgyűlés jegyzőkönyveiben tett az egyházkerület közzé. Habár azokban összhangzóan gyűjtött statisztikai számokkal nem találkozunk, de az esperesi jelentésekből mégis igen becses és felhasználható adatokat fogunk olvasni. Ezekből a jelentésekből általában kitűnik, hogy a hol panasz van az erkölcsiség, az egyháziasság ellen, ott az esperes urak a vadházasságokat, a törvénytelen születéseket, a nazarenizmust és baptizmust, itt-ott a socialismust említik fel mint jelenségeket. Ujabban a nazarenusok és baptisták számát csökkenőben levőnek, egyébkint évről-évre majdnem egybehangzóan a vallásos életet megnyugtatónak, némely egyházban emelkedőben levőnek jelzik. Ha ezeket az esperesi jelentéseket olvassuk, egyházainkban a vallásos élet állapotáról azt a fogalmat nyerjük, hogy felekezetünk zöme ragaszkodik a vallásához, teljesíti vallásos kötelességeit, áldozatkészsége is szépen, sokszor igazán meghatóan nyilvánul azokban az önkéntes adomá-

nyokban, a melyeket a ref. egyház és iskola céljaira összehord, kivételesen azonban minden egyházmegyében van felekezetünkben is erkölcsileg romlott silány elem s vannak az egyházhoz csak névleg tartozó tagok, kik vallást nem ismernek, vallásos kötelességeket nem teljesítenek, vagy az ellenkező túlzásba csapnak, képzelgők, rajongók, kiket a bevett vallások egyike sem elégít ki s ezek megfigyelése után is még mindig elmondhatjuk, hogy a törzs ma is egészséges, abból az erős, nemes fajból, mely a ref. vallásnak a nép nyelvén a magyar vallás nevet szerezte meg, de ennek az egészséges törzsnek fattyú hajtásai is vannak, a mint különben mindig is voltak s ha ez a fattyúhajtás netalán ma több, mint volt, ez az észlelet indítson arra, hogy az irtás munkája s az egészséges törzs gondozása legyen fokozottabb, legyen teljesebb, kétségbeesni, az egyház felbomlásáról beszélni azonban nincsen ok.

Én legalább bármerről vizsgáljam a rendelkezésünkre álló adatokat, az ev. ref. egyház tagjainak erkölcsi színvonalát nem találtam oly süllyedtnak, a mint magunk-magunkról hirdetjük. Sőt épen a ref. egyház tagjai közt találtam oly jelenségeket, a melyek viszonyítva más vallásfelekezetűekkel, a ref. egyház tagjainak kedvezőbb moralitását jelzik. De nem tagadható s ezt mindannyian érezzük, hogy az erkölcsi állapot messze távol van attól, hogy mintaszerű legyen s hogy ezen a téren irtani és építeni épen az egyháznak első kötelessége.

Az állam a tisztán ethikai tulajdonokat legfőlebb védheti és védenie kötelessége is, de polgáraitra reá nem parancsolhatja, mert az ily parancs betöltésére végrehajtó hatalma nincs s csak akkor torolhatja meg, ha az erkölcstelenség egyszersmind a büntető, vagy rendőri törvényekbe s ott, a hol fegyelmi jogot gyakorol, a fegyelmi törvényekbe ütközik. Az államnak ilyen beavatkozása különben sem érne semmit, mert az erkölcs elveszti valódi értékét, ha nem önkéntes, ha nem benső meggyőződésből és nem benső szükségből származik s erkölcstelen lesz, ha ki van kényszerítve.

A társadalom felfogása az erkölcsiségről nagyon eltérő, sokszor emberietlen, sokszor elnéző. A társadalom nincs azon a fokon, hogy az erkölcsiség vezetője, őre legyen.

Az egyház volna leginkább hivatva az erkölcsi felfogást helyesen alakítani, vezetni, bírálni ember-szeretettel, de egyszersmind annak tudatával, hogy mit védelmez az erkölcsi étellel az egyén, az egyház, a társadalom, az állam üdvére. És erre az ev. ref. egyház tanainál, egyszerűségénél, puritanismusánál fogva teljesen alkalmas is. Az

* Nem pontos adat, mert az adatgyűjtés a közlés idejében még nem volt lezárva.

egyház csak akkor nem volna alkalmas e feladat teljesítésére, ha elfogult, türelmetlen, erőszakos.

Az egyház e hivatását gyakorolja is tanítás és fegyelem által. Nem szólok a tanításról, a mely elvitázhatlanul bizonyos mértékű kedvező eredményre vezet. A fegyelem gyakorlása fölött azonban már igen eltérők a nézetek, a fegyelem gyakorlása egyházi törvényeink által az egyházban a lelkész s a presbyterium kezébe van adva. Mikor használja e jogát és kötelességét a lelkész és presbyterium s meddig terjedjen a jog, a lelkész és a presbyterium tapintatosságára van bízva. Szerintem ennek soha sem kellene az egyházból való kirekesztésig terjednie. A halálra ítélt gyilkost nem rekeszti ki az egyház, sőt tanítja, az Isten irgalmasságával biztatja és vigasztalja. Ha az egyház a közönséges büntetéseket, a kik az állam törvényei szerint elítéltek, nem rekeszti ki az egyházból, nem volna logikus, ha fegyelmi vétésért kirekesztené. Különben, ha őszinték akarunk lenni, be kell ismernünk, hogy a fegyelem hivatalos gyakorlásával felnőtt emberekkel szemben, kik függetlenek és tetteikért a felelősséget önmagukkal, lelkiismeretükkel szemben viselik, nagy eredményt nem fogunk elérni. A kik pedig ezt a felelősséget nem is ösmerik, mily mérhetlen távolban állanak azok az erkölcsiség ama magas színvonalától, melyen az ember az erkölcsi jót nem a reménylett jutalomért követi, vagy az erkölcselent nem a rettegett büntetésért kerüli! Itt is elfogadható Spencer Herbertnek a gyermek erkölcsi neveléséről szóló észrevétele: „Elégedj meg mérsékelt követeléssel s mérsékelt eredménnyel. Ne feledd, hogy a magasabb erkölcsiség, miként a magasabb szellemi képesség, csak lassú növekedés által érhető el”.*

Kétségtelen, hogy lelkészeink s a művelt világiak erkölcsi életének minősége rendkívüli befolyással van az egyszerű lelkekre. A mint a divat s az aristokratia viselete, kedvtelése, léhaságai, sportja hatást gyakorolnak az úgynevezett középosztályra, mely pedig több ellenállási erővel van felfegyverkezve, mint az egyszerű, műveltség s tudomány nélkül való nép, úgy emeli vagy rontja az intelligentia erkölcsi magaviselete a nép erkölcsi életét. És ezt az igazságot soha sem kellene feledni lelkészeinknek s a művelt világiaknak.

Gondolatom szerint az erkölcsi nevelést mégis a család, az apa és anya példája és vezetése adhatja meg, az iskola támogatásával.

Az erkölcsi nevelés melegágya a családban van. A mely családban nincsenek meg azok a feltételek, melyek az erkölcsi élet megőrzésére

* „Értelmi, erkölcsi és testi nevelés” ford. dr. Öreg János és Lesonczy László.

s az ifjabb nemzedékbe való átörökítésére szükségesek, ott az ifjú nemzedék erkölcsi tulajdonsága csak esetleges lesz és a mely családban az erkölcselenség uralkodik, annak a család házának kapujára is fel lehet írni, a mit Dante a pokol kapujára írt: „Hagyjatok fel minden reménnyel”. Az iskola csak támogathatja a család erkölcsi jó befolyását, de a család ellentétes hatásait csak nagyon ritkán igazíthatja ki. Annak, a ki az erkölcsöket reformálni akarná, először a szülőket kellene erkölcsileg átalakítani s nevelni. És ha elgondoljuk, hogy a neveléshez általában s az erkölcsi neveléshez különösen mily emelkedett szellem, mennyi belátás, ismeret és tudás, állandó gondosság, figyelem, türelem, szeretet kívántatik, kétségbe kellene esnünk, hogy az emberiség képes lesz-e valaha s valamennyire javítani az erkölcsi állapotokon. De a szülői, különösen az anyai szeretet, mely ösztönszerűleg eltalálja azt, a mit a bölcsék hiába keresnek, mégis biztat azzal a reménnyel, hogy a törekvés az erkölcsi állapotok javítására, nem hiú ábrándozás.

Habár e szerint az egyházi fegyelem gyakorlásától valami jelentékenyebb eredményt nem várok s habár az erkölcsi javítás súlypontját a családba helyezem és a fejlődést igen hosszú és kitartó munka eredményének tartom, de azért az egyház befolyását az erkölcsi élet alakulására hatásosnak ismerem fel, mert azon kívül, hogy az iskolák nagyobb részben az egyházak igazgatása s vezetése alatt vannak, minden intézmények között az egyháznak van az emberi lelkületre, kedélyre legerősebb és legállandóbb befolyása, az egyháznak van ereje s hatásos eszköze az emberben az indulatoknak leküzdésére, a nemesebb érzelmek felébresztésére és ápolására, különösen az egyháznak van módja a női s az anyai sziv közelébe jutni s annak a női s anyai szeretet által vezetett ösztöneit irányozni s így a család erkölcsi életébe nemesebb felfogást bevezetni. Az erkölcselenség legintenzívebb okozói, mint a műveletlenség, munkátlanság, alkoholizmus ellen küzdhet az egyház, tanítás, az emberi s keresztyéni szeretet munkássága által s a szegénységet enyhítheti a hitélet erősítésével s az elhagyottak, munkaképtelenek, az érdemesek támogatásával, különösen pedig az elhagyott, vagy elhanyagolt, vagy árva gyermekek felfogásával, elhelyezésével és nevelésével.

Nem bocsátkozom be tovább és mélyebben a nép erkölcsi nevelése problémájának fejtegetésébe. Érzem, hogy nem is volnék képes azt kimerítően tárgyalni, de nem is tartozik az egy rövid cikk keretébe.

Csak egy pár módra akarom a figyelmet

felhívni, mely módok, a hol alkalmazva vannak, rendszerint az erkölcsiség javítására kedvező eredményre vezettek s minden nagyobb apparatus és nagy áldozat nélkül létesíthetők.

Tegyünk egy bűnbánó vallomást! A keresztényi szeretet és humanismus munkáit nem teljesítettük egyházaink kebelében annyira és oly módon, a mint azokat teljesíteni kötelességünk lett volna s a mi által egyházunk iránt a rokonszenvet növelhettük s az egyház tagjaiban a hozzátartozóság érzetét erősíthettük volna. Nincsenek szegényházaink, árvaházaink, bölcsődeink, gyermek-menedékházaink. A szabadelvű felfogás, az „átalános emberi“ iránt érzett közös kötelezettségünk arra vezetett, hogy ott is, a hol áldoztunk, felekezeten kívüli intézményeket támogattunk. A gondolat nem volt helytelen, sőt valóban emberies, szabadelvű s példaadó volt. Valljuk be, hogy nem sikerült. R. kath. polgártársaink nem tudtak lemondani foglalási vágyukról s ott, a hol erejük túlnyomó volt, az ily intézményeket kath. jellegű intézményekké alakították. Nem vádud hozom fel, mert hiszen erős vallásos érzületre mutat, de meggyőződhetünk, hogy nincs itt az idő, hogy habár csak a jótékonyság munkáira is egyesülhetnénk. A tanulság az, hogy vissza kell térnünk s egyházaink kebelében kell a szeretet és humanismus intézményeit szerveznünk.

Mindenekelőtt szükségesnek vélem, hogy az árva s elhagyott gyermekekről gondoskodjunk, azok fentartásának s neveltetésének ügyét szervezzük, a mint ezt különben egyházi törvényeink rendelik is. A mi hitfelekezetünkhöz tartozó vagyontalan árvák s a szüleiktől elhagyott, különösen a törvénytelen születésű gyermekek testileg lelkileg veszendőben, az elzüllesnek kitéve vannak. Ha felnőnek is, vallás nélkül nőnek fel, vagy más egyház gondozása alá jutnak, de kiválóan a törvénytelen születésűek nagyobb része már kora gyermekiségében elvész.

Csaknem kétezer ref. anyaegyházunk van. Ha minden egyház átlag csak 2—3 vagyontalan árva s elhagyott gyermek felfogadását s felnevelését vállalná el — természetesen a nagyobb egyházak többet, a kisebbek kevesebbet — 4—5000 árva és elhagyott gyermeket neveltethetne a ref. egyház s mondhatna a magáénak. Mennyire máskint állana a mi egyházunk tagjainak ma olyan kedvezőtlen szaporodási aránya, ha állandóan csak 4—5000 ref. gyermeket nevelnénk fel, a szülék helyét pótolva, az egyház erős hiveiül, a hála természetszerű érzelmeivel kapcsolva egyházunkhoz! E célból egyesületeket is célszerűen lehetne egyes, különösen a nagyobb egyházakban alakítani, melyek a presbyteriumot

munkájában támogatnák s az anyagi eszközök megszerzéséről s szaporításáról gondoskodnának.

Meg kellene tehát indítanunk a tevékenységet a ref. árvák és elhagyott gyermekek megmentése érdekében. Kisebbszerű eszközökkel is lehet kezdenünk, ez az ügy alig róna reánk érezhető terhet, inkább munkát és tevékeny emberszeretetet követel tőlünk. Az elhagyott és vagyontalan árvagyermeket a presbyterium venné gondozása és felügyelete alá. Ha a községben akadna oly reform. vallású, jó erkölcsű, megbízható család, mely az árva eltartását ingyenesen elvállalná, a presbyterium a gyermeket ilyen családnak adná át s az árvatartó családot erkölcsileg támogatná, a gyermek nevelésére, iskoláztatására felügyelne. A hol ily család nem akadna, ott a presbyterium a gyermeket, megfelelő ellátási költség fizetése mellett, alkalmas családnál helyezné el, a költséget, ha más alappal nem rendelkeznek, az egyház fedezné, a gyermek ellátása és neveltetése fölött felügyeletet gyakorolna. Ha a presbyteriumot valamely egyesület támogatná, az egyesületi támogatást s felügyeletet is felhasználná. A munkaképes korban pedig a gondozása alá vett árvának, iparosoknál, kereskedőknél vagy mezőgazdaságban elhelyezéséről, esetleg taníttatásáról gondoskodnék. Minden egyház tartoznék évenként az esperesnek, illetőleg általa az egyházmegyének az árvákról s elhagyott gyermekekről, azok ellátásáról, neveltetésükről s elhelyezésükről jelenteni. Ennyit minden nagyobb erőfeszítés s minden további előkészület nélkül elbíránk.

De fokozatosan árvaházak felállításáról is kellene gondoskodnunk. Mindenik egyházkerületben egy-két árvaházat, ha nem is azonnal, ha hosszabb idő múlva is, bizonyosan sikerülne felállítani, ha az egyházkerületek nem tennének is egyebet, mint megindítanák erre a célra a gyűjtést, irányoznák a jótékonyságot, kezelnék a kegyes adományokat. A protestáns árvaház Budapesten nem régi intézet s rövid idő alatt gyönyörű, nem is reménylett haladást tett s több mint 100 árvát tart el. Igaz, hogy országos alkotás s fentartásához kegyes adományokkal és hagyományokkal az ág. evangélikusok is és pedig nagy arányokban hozzájárulnak, de lehetne erőinket ily célra evangélikus testvéreinkkel vidékenként is egyesíteni, s a vidékenként felállítandó árvaházakhoz a közönséget a közelség, a közvetlen szemlélet, az igazgatásban s fentartásban való érdekelttség is vonzaná s azért jogosan reménylhetnénk, hogy az ily árvaházak felállítása vidéken is, talán nem is hosszú idő alatt, sikerülne. De kezdenünk kell, mert e nélkül az idők áldatlanul röpkölnek el felettünk.

Ne hagyjuk elveszni azt az ezer meg ezer

szerencsétlen gyermeket, kik szüleiktől megfosztatva, vagy az anya erkölcsi romlottsága folytán — ha nincs, ki őket felemelje — a fizikai elveszésnek vannak kitéve vagy a bűn fertőző anyagául szolgálnak. Nincs becsesebb teremtmény a természet világában, mint a gyermek, ha értelmi s erkölcsi erővel felruházhatjuk. A gyermekek megmentésével a jövőt mentjük meg. Az elveszésnek kitétt gyermek, megmentve, nemzetének s egyházának dicsősége, büszkesége lehet. Mentse meg az egyház a hozzátartozó s elzüllésnek kitétt gyermekeket s egy-két nemzedék után nem lesz annyi oka panaszkodni az erkölcsi romlottság terjedése ellen, mint ma.

* * *

Tapasztalati tény, hogy a büntetendő cselekményeknek többségében az alkoholizmus a cselekmény indító oka vagy előmozdítója. Nincsenek reá statisztikai adataim, de van bő tapasztalatom. Csaknem föltétlen biztossággal állíthatom, hogy — eltekintve a becsületsértés és rágalmazás eseteitől — kisebb százaléka a bűnügyeknek az, melyben a szesznek, különösen a pálinkának, a korcsmának szerepe ne legyen. Még inkább rombolóan hat a szesz az erkölcsre, mely csak tiszta légkörben, nemesebb környezetben fejlődhetik s lehet életképes.

Ez a tapasztalat régi s némely államban a társadalom régóta hatásosan működik az alkoholizmus leküzdésére. Svédországról, a hol mértékletességi egyesületek működnek, — csodával határos eredményekről írnak. Felhozzam-e az amerikai Maine állam példáját, mely az ott uralkodott alkoholizmus következtében az elszegényedés, nyomor, betegség, erkölcstelenség példátlanul legmélyebb fokán pénz- és fogságbüntetés terhe alatt tiltotta el 1857-ben mindennemű szesz ital készítését és eladását s mely ez után csak rövid idő alatt virágzó, vagyonos, sőt gazdag állam lett, melyről 1882-ben a parlamentben, mint elismert igazságot mondták el, hogy az észak-amerikai államok közt egy sincs, mely az utóbbi 20 év alatt nagyobb haladást tett volna, mint Maine állam.

Mértékletességi egyesületeket kellene alakítani az egyházi férfiak közbejöttével és vezetése alatt. Csaknem minden egyházban ki lehetne vinni. semmi anyagi áldozat nem kellene hozzá. A lelkész a legmegbízhatóbb egyháztaggal megbeszelné az alkoholizmus veszélyeit, átkos következményeit, bizonyosan példákkal is illusztrálhatná s reávenné őket, hogy egyesüljenek azok, a kik készek a mértéktelenségnek mind maguk ellenállani, mind másokat az ellenállásra reábeszélni. Azok, a kik ebben egyetérténeket, egyesületet

alkotnának, igyekeznének abba az ifjúságot is bevonni. Ezzel az akció meg volna indítható. Időnként, — s ha nagyobb időközökben is, az sem volna baj — különösen téli időben, az egyesületben a lelkész meg a tanító, a községi vagy körorvos s más intelligens férfiú, oly művelt egyének, a kiknek helyileg legtöbb befolyásuk van a népre, felolvasásokat tartanának, melyekre meg lenne hiva mindenki, a ki az ügy iránt érdeklődik. A mi értelmes magyar népünk már ezen az úton is rájönne arra az ember-pusztító s a bűnöket tenyésztő, erkölcstelen hatalom megismerésére s az alkoholizmus ellen való küzdelem szükségességére. Ha azután az egyesület valami kevés pénzáldozatra is képes lenne, alkoholizmus ellen irtó népies művecskéket szerezne be s ingyen terjesztene. Hasznos szolgálatot tenne ily irányú lap is, mely ha mértékletességi egyesületeink volnának, bizonyosan keletkeznék is. Ha több különböző egyháznak volnának hivei a községben, más egyház tagjait is befogadná az egyesület. Talán az egyesülést az által is elő lehetne mozdítani, ha az egyesület olyan tagjainak, kik magukat szabályszerűen viselték s kik munkát keresnek, vagy cselédnek akarnak elállani, kívánságra, magukviseléséről bizonyítványt állítana ki. Különben a további fejlesztést a jövőnek s az egyesületi munkásság előhaladásának kellene fenntartani.

Lehetnek, a kik kicsinyesnek s nem is az itt tárgyalt üggyhez tartozónak s nem is ahhoz méltónak fogják ezt a tervet tartani. De ha megdölgödjék, hogy a szesz több embert pusztít el rendszeresen, mint a háborúk és ragályos betegségek együttvéve, több adót követel, mint mennyit, ha egyenes adó alakjában vetnék ki, azoktól, a kik ezt az áldozatot szenvedélyeiknek hozzák, fegyveres erővel, be lehetne hajtani, ha megdölgödjék, hogy az alkoholizmus nyomában mennyi nyomor, erkölcstelenség, bűn, betegség, öngyilkosság árad a társadalomra, hogy a szeszszel való visszaélés mennyi viszályt idéz elő férj és nő, általában a családtagjai között, miként rontja meg a jövő nemzedéket testben és lélekben, akkor nem fogják kicsinyelni ezzel a kérdéssel foglalkozni s nem fogják méltatlannak találni, hogy az erkölcsjavítás e módjával egyháziak és világiak egyenlő buzgósággal foglalkozzanak.

Az egyháznak az emberszeretet munkáját bizonyosan sokkal tovább kell terjesztetni azon a határon, a melyen belül nézeteimet elmondtam. A legkülönbözőbb, de helyileg alkalmasnak elismert egyesületek által kell oda hatni, hogy az erkölcsiséget, vallásosságot felköltsük, neveljük és szilárdítsuk, hogy a gyermekeket munkaképteleneket, betegeket, elhagyottakat segítsezzük, gyá-

molítsuk. De nem szólok most egyébről, akkor, a midőn a legelső és legszükségesebb teendők előtt is zavarban állunk, töprengve, hogy hol kezdjük a munkát. Ne késlekedjünk. Csak kezdjük el. Kezdjük el az elhagyott gyermekek s a vagyontalan és segélytelen árvák ügyének felkarolásával, az árvaházak alkotásának előkészítésével, a mértékletességi egyesületekkel, a jövő megmutatja, hogy erőink szaporítása, fennmaradásunk, ha meg tesszük kötelességeinket, nem lehet kétes s hogy ezzel az erkölcsök javításához, mely nem terem a pusztá sóhajtások s panaszok nyomán máról holnapra, hanem hosszú, kitartó, értelmes munkásság eredménye, hatásosan hozzájárulunk.

Ritoók Zsigmond.

KÖZÉLETÜNK.

A „Tiszavidéki lelkészi kör“ értekezlete.

A „Tiszavidéki lelkészi kör“ május hó 8-án tartotta értekezletét Istvándiban *Kassay Béla* lelkésztársunk vendégszerető házában. Értekezlet előtt a gyülekezeti közönséggel együtt isteniszteleten vettünk részt, a melyen *Sipos József* milotai lelkész János Jelenésekről írott könyve II-ik részének 2—5. verse alapján predikált buzgón, lelkesen.

Értekezlet megnyilta előtt *Bélteky Albert*, körünk elnöke köszönte meg azt a vonalmat, részvétet, ragaszkodást, melyet körünk tagjai egyenként és összesen tanusítottak vele szemben fia, a szép képzettségű *Bertalan* tragikus halála alkalmából s megígérte, hogy egyideig legalább még viszi az elnöki tisztet. Az elnöki megható szavakra *F. Varga Lajos* reflektált a tagok nevében, örömet fejezvé ki a fölött, hogy a kör továbbra is élén tisztelheti elnökét. Majd a kör tagok közül kettőnek a kilépését sajnálattal vévén tudomásul: helyöket *Dóka Imre* t.-kóródi és *Nagy Dániel* vámosoroszi lelkész atyafiakkal töltötte be értekezletünk. A tagok száma tudvalevőleg zárt a vándorgyűlésekre tekintettel.

Bottnyik György kölcei lutheránus lelkészbarátunk felolvasása következtet ezután, a lelkész fáradalmas, küzdelmes életét festvén könnyed, az életől vett vonásokkal. Érdekesen ható felolvasásáért szíves köszönetét fejezvé ki körünk: köszöntvén, szívből meggratulálván felolvasót egyszersmind abból az alkalmából is, hogy egyházmegyéje alesperessé választotta.

A felolvasás folyamán érintetvén, mindjárt meg is vitattatott az a kérdés: „vajjon a bármely vallású szülék által hozzánk keresztelés végett küldött gyermekek megkeresztelendők-e, anyakönyvezendők-e, s születési és keresztelési adataik az illető vallásfelekezet lelkészéhez intézendők-e?“ Végmegállapodás az lett, hogy bármely vallásfelekezetű szülék gyermekei okvetlen megkeresztelendők; a születési és keresztelési adatok nyilvántartás szempontjából anyakönyvezendők; de mert az így megkeresztelt gyermekek vallására nézve maga a keresztelés és anyakönyvezés majdani áttérés nélkül úgy sem irányadó és mert különösen a r. kath. lelkészek a viszonzóság követelményeire semmit nem adnak, az adatok nem is teendők át.

Majd *F. Varga Lajos* olvasott értekezést „Az egyházi fegyelemről“. Minthogy az általánosan nagy érdeklődést keltett, több ponton élénk helyesléssel találkozott értekezést s a vele összefüggő 8 pontú propositiót teljes egészében magáévá tevén értekezlet, legalább e b. lapokban nyilvánosság elé bocsátására értekezlet fölkérte s elkötelezte, s a t. szerkesztőség engedelmével a közlés — gondolom — csakugyan meg fog történni: bővebben nem ösmertetem a felolvasást. Annyit kimondott továbbá értekezlet, hogy az egyházi fegyelem kérdését s ez alapon leendő vitatását az egyházmegyei egyetemes értekezlet, onnan esetleg a kerületi egyházi értekezlet elé viendi.

Végül *F. Varga Lajos* indítványára köszönő-irat küldését határozta értekezlet főtiszt. *Szász Károly* püspök úr ő méltóságához, az ó-testamentum javított kiadásban megjelenése alkalmából.

A rossz idő és út dacára népes értekezleten megjelent *Tarpay Lajos* e. m. egyik vil. jegyző s *Bónis Károly* kölcei birtokos hitsorsosunk is s az egész értekezlet lefolyását meleg érdeklődéssel kísérték. De ott volt közöttünk Istvándinak emelkedett szellemű, szép műveltségű, széles körben tisztelt és szeretett földesura, ngs *Kende Zsigmond* úr is, ki róm. kath. vallású létére istvándi-i egyházunk iskola-ügyét kivált nem egyszer hathatós támogatásban részesíti.

A testnek táplálékára valókat házi gazdánk szerezetre méltó derék neje tárta elénk dús terítékű asztalon, a mely mellett az elmaradhatatlan pohárköszöntők elseje *Kende Zsigmond* úrert hangzott el, ki viszont sietett tiszta meleg érzelmeiről tanubizonyságot tenni. A ház urának s úraszonya szíveségének megköszönésével d. u. 4 órakor oszlott el a társaság.

Őszi értekezletünket — ha élünk — *Darán* tartjuk.

— a — s.

Egyházkerületi közgyűlés.

Folyó hó 24-ikén ült össze a tiszántuli ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése. Az esperesi kar már előző nap teljes számmal városunkba érkezett a tárgysorozatba fölvetett ügyek előkészítése végett. A kibocsátott „Targysorozat“ 150 pontban tünteti föl a közgyűlés elé bocsátott ügyeket, melyek közt több, az egyház és iskola életét mélyen érdeklő tétel fordult elő, mint alább látni fogjuk.

A közgyűlést szép és lélekemelő ünnepély előzte meg: azon 81 ifjú lelkész fölavatásának aktusa, kik az utóbbi négy év alatt nyertek rendes lelkészi állomást. Az ünnepély következőleg folyt le a közönség résztvevő, rendkívüli érdeklődése mellett:

A felavatandó lelkészek, élükön az aggpüspök mély tiszteletet gerjesztő alakjával, kísértetve az egyházkerületi közgyűlés tagjaitól, 9 órakor a nagytemplom ősi falai közé vonultak. Az istenisztelet a 37-ik dicséret éneklésével kezdődött, melynek megható, az egek felé buzgón, hatalmasan szárnyaló hangjai után *Csánky Benjámín* tiszafüredi lelkész lépett a szószékre s mondott társai nevében Csel. 20. r. 21. v. alapján a lelkipásztor magasztos hivatását fejtegető, az egyház és vallás iránt való tántoríthatlan hűségre buzdító remek egyházi beszédet. Művészi forma, gazdag tartalom s mélység jellemzi e beszédet, melyet jövő számunkban közölni fogunk.

A főiskolai énekkar után a 233. dicséret 2-ik és 6-ik verseinek gyülekezeti eléneklése következett, miközben a felavatandó lelkészek az úrasztala köré gyülekeztek,

s hozzájuk *Kiss Aron* püspök mondott felemelő beszédet. Erre következett az ünnepélyes eskütétel, melyhez az esküformát *Zsigmond Sándor* egyházkerületi főjegyző olvasta fel. Az eskü után *Kiss Aron* püspök megáldó beszédet tartott, mire a felavatandók s az esperesi kar együtt énekelték el a 44-ik dicséretet. Ezután sorban térdepeltek le a felavatandók az úrasztala köré s a püspök s esperesek kezeit reájok tevén, a püspök megáldotta őket. A felavatott lelkészek aztán sorban kezét fogták a püspökkel s az ünnepélyes elbocsátás után visszavonultak a főiskolai diszterembe, hol *Szász Gusztáv* tiszaszalóki lelkész mondott társai nevében köszönő beszédet a püspöknek s esperesi karnak.

Tekintettel az idő előrehaladott voltára, a gyűlés folytatása másnapra maradt. Délben a „Bika” vendéglőben fényes ebéd volt, s számtalan, szép toaszt fűszerezte a különben is vidám hangulatot.

Délután a Bethlen-ünnepély az „Arany Bika” szálloda disztermében s este a nagyerdei Dobos pavillonban rendezett jogász-majális nyújtott az egyházkerületi közgyűlés tagjainak élvezetet s szórakozást.

Másnap 9 órakor a gyűlést *Kiss Áron* püspök nyitotta meg püspöki jelentésének olvasásával, melyet kevés idő múlva *Zsigmond Sándor* egyházkerületi főjegyzőnek adott át folytatás végett. A beszéd érinti a múlt féle évi működést s tárgyalta a ref. egyház jelenleg nagyon is meggondolni való helyzetét, az iskolák állapotát, a főiskolai állami segélyezés kérdését; majd megemlékezett az egyházkerület halottairól s a gyűlést megnyitotta.

A közgyűlés az egyházkerület halottai emlékének jegyzőkönyvi megörökítését s a gyászoló családokhoz részvétírat küldését határozza el.

Tudomásul vették *György Endrének* a máramarosgocsa egyh. m. részéről gondnokká történt megválasztását, mire *György Endre* kijelenti, hogy tanácsbírói állásáról lemond s ezen állás betöltésére vonatkozólag az egyházkerület intézkedését kéri.

Majd *Ujfalussy Béla* világi főjegyző teszi le a hivatalos esküt s igéri, hogy minden erejével a ref. egyház közügyeit előmozdítani igyekszik. Az új világi főjegyzőt *Kiss Aron* püspök üdvözölte meleg szavakban.

Határozatott az új erdélyi püspöknek, dr. *Bartók Györgynek* távirati üdvözlése. Majd bizottsági jelentések felolvasása következett s azután gr. *Degenfeld József* előterjesztése a tökesegélyt nyert egyházak kielégítéséről, az egyházkerületi pénztár kezeléséről. Helyeslőleg tudomásul vétetett.

A tanárképezdei ösztöndíjról *Ujfalussy Béla* egyházkerületi főjegyző referált: állítson fel az egyházkerület a budapesti egyetemen két 500 frtos ösztöndíjat a ref. tanárjelöltek számára addig is, míg a philosophiai fakultás ügye megvalósulna. A tárgyhöz szólottak: *Thaly Kálmán*, *Dóczy Imre*, *Tisza Kálmán*, *Kiss Albert*. A határozati javaslat elfogadtatott a közgyűlés által azon módosítással, hogy az ösztöndíjből az ág. ev. tanintézetekben tanult ifjak se zárassanak ki, ha a két felső osztályt ref. gymnasiumban végezték.

Dr. Bacsoni Lajos előterjeszti a tanítónőképezdéről szóló bizottsági javaslatot. A közgyűlés utasítja a bizottságot, hogy az őszi közgyűlésre költségvetést dolgozzon ki s gondolkodjék a hiányzó összeg miként leendő fedezéséről. Ezután *Ritoók Zsigmond* gondnoknak ugyanezen tárgyra vonatkozó s a bihari egyházmegye által felterjesztett indítványa egyhangúlag elfogadtatott.

A szakolyi templomépítés alkalmával felmerült az esperest kellemetlenül érintő ügyben a közgyűlés a cultus minisztert értesíteni kívánja, miként a fenforgó

ügyben nem kellőleg volt informálva. Egyébként a közgyűlés kimondja, hogy hasonló esetek előfordulása alkalmával a cultus miniszter az esperes útján értesítendő.

A rajztanárok képesítéséről s az 5-ik és 6-ik elemi osztályok fentartásáról szóló jelentést elfogadva, — a vakokat segítő egyesület számára gyűjtendő adakozásra felhívó miniszteri rendeletet az esperesi karnak adják ki.

Olvastatott a máramarosi egyházak só-alapítványa tárgyában az állammal kötött szerződés. A szerződés szerint az állam évenként 5000 forinttal váltotta meg a sót, a melyből a máramaros-szigeti lelkész 2500 frtot kap, a huszti egyház 1600 frtot, a técsői 300 frtot, a m.-szigeti iskola 166 frtot. A jelentés örvendetes tudomásul vétetett; a miniszterhez köszönő-irat küldése határozatott.

Az egyházkerületi és Andaházy-Szilágyi-intézet pénztárainak a főiskola pénztárában való kezelését a gyűlés helybenhagyja s elrendeli, hogy a pénztárakat a főiskolai pénztár kezelési módszere szerint vezessék.

Az egyházkerületi pénztár ingóságai átvételéről szóló jelentés tudomásul vétetett.

A lelkészképesítő vizsgai bizottság tagjai újabb 3 évre megválasztottak.

A nemzetközi gyermekvédő kongresszus kérése támogatásra ajánltatik.

A tanárválasztó bizottság megválasztása másnapra maradt.

Nagy érdeklődés mutatkozott a harmadik, illetve a közgyűlés második napján.

Zsigmond Sándor főjegyző olvassa az előző nap jegyzőkönyvét. Hitelesítettik.

Következett a választó bizottság megalakítása. Beadatott 51 szavazat. Az egyházkerület részéről a bizottság tagjai lettek, egyháziak: *Szabó János*, *Szell Kálmán*, *Doroghy Lajos* és *Sütő Kálmán* esperesek; világiak: *Tisza Kálmán*, *Horthy István*, *Lengyel Imre*, és *Dr. Hajnal István*. A debreceni egyház részéről: *Kiss Albert*, *Mitrovics Gyula*, *Dicsőfi József* lelkészek, *Szinay Gyula*, *Kovács József*, *Sz. Szabó László*, *S. Szabó József* és *Szűnyogh Bertalan* presbiterek. — 5 pernyi szünet után *Sass Béla* előadó olvassa fel a főiskola igazgató tanácsának véleményes javaslatát a dogmatikai, klasszika-philologiai tanszékekre s a tanítóképezdei ének- és zenetanári állásra hirdetett pályázat eredményéről. Az egyházkerület a pályázók közül a következő öt egyént bocsát szavazás alá: *Eröss Lajos*, *Lencz Géza*, *Rácz Kálmán*, *Nagy Gyula* és *Jánossy Zoltán*.

Mint hogy a klasszika filologiai tanszékre pályázók közül *Soós József* kisújszállásitanár visszalép, az egyházkerület elfogadja a véleményes jelentést, mely *Balthazar Gábort* és *Révész Lajost* ajánlja jelölésre.

Bár a tanítóképezdei ének- és zenetanári állásra hirdetett pályázat feltételeinek teljesen csak *P. Nagy Zoltán* h. tanár felel meg, az egyházkerület jelöli még *Gáthy Lajos* tanárt is.

Ezen jelölések alapján a választás következőképen ejtetett meg: a dogmatika tanára az elnökség szavazatával *Eröss Lajos*; a klasszika-filológia tanára 13 szavazattal *Révész Lajos*; zenetanár egyhangúlag *P. Nagy Zoltán* lett.

A választás megtörténte után *Sass Béla* előadó olvasta a főiskola igazgató-tanács, ugyszintén a gazdasági tanács jelentéseit, felterjesztéseit s végzéseit, melyek az egyházkerület részéről elfogadtattak.

A közgyűlés csakis *Kecskeméthy Lajos* tanár fizetés ügyében előterjesztett igazgató-tanácsi véleményt

nem fogadta el, hanem helybe hagyta a püspök 1898. július és augusztusra szóló 266 frtnyi kiutalását.

Révész Lajos tanár 200 frt segélyösszeget nyert; dr. Gulyás István művészettörténet szünidei tanfolyamra Budapestre küldetett.

Következett az orgona-ügy, a büntetőjogi tanszék jövedelme, a középiskolai felügyelő nyugdíj-ügye, özv. Tóth Sámuelné s özv. Joó Istvánné gyámdija. A hadapród-iskolába pályázók felvételi, illetőleg a tandíj fizetésének elengedése szept. 20-ig, a mennyiben ez időre tudják meg, hogy a hadapród-iskolába felvették-e vagy nem.

Olvasztatott Elek Lajos vallásnár beadványa, mely szerint a vallásnárak összhangzó, egyöntetű elérésére égető szükség volna annak egy kézben való egyesítése. Ez azonban a jelenlegi viszonyok közt lehetetlen, ennek elérésére még két új tanári tanszék volna szükséges, mit a gymnasiumi igazgató is jelentésében hangsúlyozott, okul hozván fel a tanárok óraszámának magas fokát s a tantárgybeosztásoknál előforduló nagy nehézségeket.

A beadvány tehát — mivel a tantárgy beosztás elfogadása által tárgyalanná is lesz — a tanárkarhoz visszatérített, s ősszel az igazgató tanács útján terjesztendő fel az egyházkerület elé.

A főgymnasiumi igazgató jelentése kapcsán szóba került az államsegély igénybe vétele. Tisza Kálmán, Thaly Kálmán és Balogh Ferenc felszólalására azonban a fontos ügyben való döntés a jövő tavaszi ülésre halasztatott.

A tápintézetben felügyelő változás történt. Orosz István lemondott a felügyelőségről; buzgó működéséért jegyzőkönyvi köszönet határozatott. Az új felügyelő Dr. Gulyás István főgymnasiumi tanár lett.

Kiss György gyakorló iskolai tanító letette az esküt. Délután 5—6-ig az Andaházy-Szilágyi intézet ügyeivel foglalkozott a közgyűlés. 6 órakor pedig az igazgatótanács tartott egy rövid ülést, melyen albizottságait megalakította.

Az Andaházy-Szilágyi intézet pénztári állásáról szóló jelentés elfogadtatott, ugyszintén a gondnoki jelentés is.

A megüresedett 3 intézeti hely betöltetett. Mint rokonok felvételtek: Dayha Gábor, Osváth Lajos és Nagy Kálmán. Előjegyeztek titkos szavazás útján: Kovács Károly, Varga Elemér.

Kovács Gábor és társai kérvénye elintézését a rokonság ügyében Csiky Lajos intézeti gondnok magára vállalta, mit a közgyűlés helyeslőleg tudomásul vett.

A gyűlés a mai napon valószínűleg véget ér.

Ź. L.

(Folyt. köv.)

IRODALOM.

Magyar stilsztika. Olvasmányokkal és a verstan vázlatával. Függelékül polgári ügyiratok szerkesztése. Irta *Kulesár Endre* gymn. tanár a debreceni ev. ref. főiskolában. Budapest, 1899 Lampel Róbert kiadása. 4 r. 148 l. Ara füzve 90 kr, kötve 1 frt 10 kr. Új elvek szerint, új nyomokon járó tankönyv, melynek elfogulatlan, helyes megítélése a szakférfiakra és a szakkritikára vár. Csak annyit tartunk szükségesnek megjegyezni, hogy szerző felhasználta könyvében a nyelvtudománynak eddig megállapított eredményeit és a tárgy természetéhez illő *lélektani alapelvet* mindvégig szigorúan megtartotta.

Ajánljuk ez eredeti, tankönyvirodalmunk terén új irányt jelölő s külsőleg is gondosan kiállított könyvet a szak-közönség méltó figyelmébe.

Római világ. Emlékkönyv a magyar tanárok olaszországi tanulmány-útjáról. *Csengeri János* és *Geréb József* közreműködésével szerkesztette *Pasteiner Gyula*. 121 képpel. Budapest, 1899. Nagy 8-r. 333 l. Ara 2 frt 50 kr. Hosszas halogatás után, a tanulmány-út után majdnem öt év múlva jelent meg e szép könyv, mely a magyar tanárság kiváló szellemi erejének és képzettségének ismét egyik eklatáns bizonyítéka. Tartalma rendkívül érdekes és tanulságos nemcsak a laikus közönségre, hanem még a szakemberekre nézve is, sőt talán ezekre még inkább, mert az írók mindenütt a szaktudomány szemüvegén nézik a fölvetett tárgyat s így nem pusztán közvetlenségüknel s az autopsia erejénél fogva hatnak, mint a Rómáról és Itália egyéb ókori nevezetességeiről író, bár művelt, de nem classikus képzettségű utazók. A szép és gazdagon illusztrált könyv tartalmából kiemeljük, mint bennünket legközelebből érdeklőt, a *Sinka Sándor* debreceni főgymn. igazgató és *Horvay Róbert* debreceni főreáliskolai tanár tanulmányát. Amaz *Pompeii*-ről ír széleskörű ismerettel, megragadóan, igazi classicitással, — emez a régi római utakat és közlekedési eszközöket tárgyalja érdekesen s behatóan. A könyvet az Athenaeum-társulat adta ki izléssel, csinnal.

Az elméleti jog- és államtudományi államvizsgálat. Előadói javaslat *Ballagi Gézától*, az ev. ref. egyet. tanügyi bizottság szakelőadójától. Budapest, 1899 4 r. 22 l. A füzet azon szakelőadói javaslatot foglalja magában kiváló szakértelemmel, széles látással és nagy elméellel megokolva, mely annak idején az egyetemes tanügyi bizottságban s azontúl az összes sakkörökben általános feltűnést keltett.

Előfizetési felhívás. Történeti irodalmunk nem annyira gazdag még, hogy a hazánk történetével való foglalkozás — akármily kicsi körben és mértékben — felesleges munka — s az ily művek iránt való érdeklődés felesleges jócselekedet volna. E meggyőződéstől vezéreltetve, határoztam el magamat arra, hogy „*A Drugethek és Homonna Reformációjára*“ című történeti dolgozatomat — mely körülbelül 10 nyomtatott ívnyi terjedelmű lesz — kiadom. — A mű tartalma, rövid vonásokban jelezve, a következő: I. Homonna multjának vázlatos rajza. II. A Drugethek eredete és hazánkban jövedele. III. A Drugethek megerősödése hazánkban és köz-szereplésük hanyatlása. IV. A Drugethek szereplése a XVI. században, különösen politikai és vallási tekintetben. V. Homonna reformációja és Kecskeméti C. János. VI. A Drugethek fény és hatalmi kora; a család fiágon való kihalása. VII. Homonna reformációjának megsemmisítése. VIII. Homonna a XIX. században. IX. A második homonnai protestáns egyház. E műre ezennel 1 frtjával (2 korona) előfizetést hirdetek. S kérem a t. közönséget: becses előfizetésével vagy jelentkezésével sziveskedjék elősegíteni. — A munka május hó vége felé fog megjelenni. Az előfizetőknek bérmentve, a jelentkezőknek utánvétellel küldendem a munkát. Maradtam Homonnán (Zemplén m. Posta helyben), 1899 március 15-én. Tisztelettel *Réz László*, ev. ref. missiói lelkész.

Az „Eperjesi Széchenyi-kör“ évkönyve jelent meg dr. Horváth Ödön jogkari dékának, mint az egyetemi titkárnak szerkesztésében. A felvidékünkön oly fontos hivatást betöltő közművelődési egyletnek — az 1898-ik évre vonatkozó — ez az évkönyve a megdícsőült királyné arcképét tartalmazza s gyászkeretes lapokon a királyné haláláról szól. Közli az évkönyv dr. Berzeviczy Albertnek, a kör védnökének „Ujabb florenci benyomások“ című felolvasását, valamint azt a felolvasást, a melyet ugyanő, éppen 20 év előtt, a kör létesítése érdekében tartott. Kubányi Béla költeménye után a részletes titkári jelentés, közgyűlési jegyzőkönyv, pénztári jelentés, a kör naplója s a tisztviselők és tagok névsora következik. A 112 lapból álló díszes kiállítású könyv hű képét adja a kiváló egylet kedvező viszonyainak és buzgó működésének.

Előfizetési felhívás bergenyi Soós Antal „*Paedagogiai Kalauz*“ című módszertani könyvecskéjére. E könyvecske tartalma szerint igazi szellemi utmutatója kíván lenni a létező és leendő tanítóknak. Módszerezsen tárgyalja a miniszteri tantervben megállapított osztatlan elemi népiskola egy évi tananyagát felőrás tanmenetekben. A tanító munkájának megkönnyítésére megfelelő példák, vagy tájékoztató kérdések és magyarázatok vannak az egyes tanórákhoz csatolva. Végül gyakorlati tanítások fordulnak elő és magyarázattal kísért óratervezet zárja be a könyvecskét. A három és fél nagy 16-odrésre terjedő könyv előfizetési ára 40 kr. Bolti ára magasabb leendő. A megrendelések „Vesszősi József könyvkereskedő Kún-Félegyházán“ címére küldendők legkésőbb május hó végéig. A könyv június hónapban jelenik meg és a megrendelők portómentesen kapják.

Czeplédi István, polemikus író a XVII. században. Irodalomtörténeti tanulmány. Irta M. Nagy István. Kolozsvár, 1899 8 r. 11 l. A mű sok kutatás és bűvárlat eredménye s fiatal írójára, a ki lapunkat is felkeresi érdemes dolgozataival szép világot vet. A nagy hírű kassai lelkész s polemikus író életét s műveit tárgyalja nagy szeretettel. Csak stílusában találunk még némi fogyatékoságot.

Megjelent a „Protestáns Pap“ című lap XX-ik évfolyamának 4-ik száma Lágler Sándor és Kálmán Dezső szerkesztésében Kölesden, következő tartalommal: Ima. Sántha Károlytól. — A kultusz az üzlet szolgálatában. Lágler Sándortól. — Aldozó-csütörtöki beszéd. Nagy Lajostól. — A világ és az igazság lelke. Tompa Mihálytól. — Vegyetek Szentleket. Tompa Mihálytól. — A felebaráti szeretetről. Horváth Antaltól. — Beszédvázlatok. Kund Sámuelről. — Keresztes beszéd. Fabián Mihálytól. — Három vonás egy igaz ember képéből. Kupai Dénestől. — Irodalom. Tantó Jánostól. — Egyházi tiszti választások. — Papválasztások. — Halálozások.

A lapra előfizethetni a szerkesztőknél egy évre 4 frttal, félévre 2 frttal, negyedévre 1 frttal. — Kaphatók még régebbi évfolyamokból teljes példányok, a XVII. évfolyamból azonban az 1., 2., 3-ik számok teljesen elfogytak.

A Nagy Képes Világtörténet második kötet megjelent. A munka Gyomlai Gyula kitünő tudósunk, az új akadémikus nevet viseli homlokán, s a görögök történetét adja a római hódítás koráig. Eddig élt a görögség önálló nemzeti életet, eddig van külön története. De hatása ezután sem szűnt meg. Módosítja a

közársasági Róma erkölcsait, újjá alakítja eszméit. Később, Konstantinápoly alapítása után, egy egész új, külön műveltség fejlődik belőle, új vallási és politikai fel-fogás: a bizánci. A görög szellem a középkorban sem szűnt meg politikailag hatni, s elég erős, hogy megtörje a keresztény világ egységét. Művészetek sem halt ki a nemzetélet megszűntével. Maradványai teszik a Rómában fennmaradt műemlékek remekét, s mintegy örök kánonja maradtak a művészetnek. Midőn a keresztényiség ellene fordul e pogány emlékeknek, hanyatlás áll be a művészetben világszerte. S ha a keresztényiség első századainak történetét nem ismerjük elég világosan, annak egyik oka e művészi tespedés. A világ akkor lát újra nagy művészetet, midőn a renaissance feltámasztja az antik emlékek kultuszát. E gazdag nép szellemi életének legdusabb időszakával foglalkozik Gyomlai könyve. A kötetből a füzetes vállalatban megjelent már eddig a 25 és 26-ik füzet. A könyvben a tárgy természeténél fogva tömördek a szebbnél-szebb illusztráció és műmelléklet, úgy, hogy e kötet még sokkal gazdagabb, mint az első volt. A kötet ára diszkótésben 8 frt. Részletfizetésre is kapható. Egyidejűleg füzetekben is megjelenik. Kapható füzetenként 30 kr-ért Révai Testvérek Irod. Int. Részvénytársaságnál (Budapest, Üllői-út 18.), s minden hazai könyvkereskedésben.

Megjelentek még: 1. *Utazásom a külföldön.*

Irta Szeberényi Lajos Zs., ág. h. ev. lelkész. Ára 1 frt. Kiadja a b.-csabai evangélikus egyházi könyvkereskedés 1899. 212 l. Szerző németországi és dániai útazását írja le, útjában mindenütt az egyházi, vallási, társadalmi életre irányozván figyelmét. Tanulságos mű, különben külön lenyomat az Evangélikus Egyházi Szemléből. — 2. *Beköszöntő egyházi beszéd* elő- és utóimádsággal. Irta G. Szabó Mihály, mezőlaki ev. ref. lelkész (de szerző még magát hely. hitvallásúnak írja). Az egyházi beszéd I. Kor. IV. 1—5. versén épül fel és a Krisztus szolgálatát fejtegeti.

A D A T O K

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez.

70. A nánási ev. ref. egyház történelme.

(Folytatás.)

„A tekintetes hajdú városok districtusa“ is jönnek látja az erkölcsök szelidítésére következőket elrendelni: „minden fertály esztendőben az egész városban találtató betyár legények és leányok conscribáltván, minden évnegyedben a tekintetes nemes kerületnek beadassanak. Ezekre külön adó vettessen, tudniillik annyi summa, a mit a közönséges adóban fél dica vagy egy fő portiónak fele térszen, ezek a kárvallottaknak fizettetnek ki.“ Fel kell használni őket a város szolgálatára, az utcák töltések tisztán tartására. Eltiltja a kerület a kalászszedést, mely eddig meg lévén engedve, annyi életet lopkodtak össze, a melyből megéltek. A „betyár leányok“ ellen pedig rendeli, hogy „a szolgálóknak félesztendőre szegődni nem szabad, sem annyi időre fogadni.“ A munkásokban meg azért van nagy szükség nyáron, mert a „sellérek nyáron másuvá járnak napszámra, tére pedig haza szorúlnak.“ Mivel ezeknek földjük van a városon kívül a város földjén, azon esetben ha másuvá mennek dolgozra: „házaik minden kérdésen kívül más olyan hasznos napszamosoknak adassanak, kik mind a várost,

mind lakos társaikat hiven szolgálják, a kóborló pedig az eladásbeli summával meglegedni tartozzon".¹

1819-ben pedig maga a helytartó tanács intéz egy rendeletet az egyházakhoz: „a naponként mindinkább elhatalmazó lopás, fosztás, tolvajság kiirtására a praedicatorok az esztendő alatt több ízben, midőn a pásztor emberek és barompásztorok a templomban inkább felgyülekeznek minél hathatósabb tanításokat tegyenek.“ A szolgabiráknak pedig kötelességévé tétetik, hogy a népet az ilyen tanítások hallgatására kényszerítő eszközökkel is szorítsák.²

Börtön, bot és pénzbüntetés bőven szerepeltek a kihágások meggátolására. A férfiak a templom előtt megpálcáztattak és reversalist kellett adni magokról, hogy vétkeiket elhagyják. Valóban jól esik ezen korszakba visszatekinteni a jelenből, azon korszakba, a mikor még az előljáróság a nép atyjaként szerepel, először reversalist állított ki a bűnösrel, javítani akarván, ha pedig ez nem használ, működik a börtön, bot stb. A nők ellen is teljes erővel gyakoroltatik az ellenőrzés. Szigorú büntetés sújtja különösen a paráznságban élőket. A jegyzőkönyvek tanúsága szerint nem is sok a számuk. Az úgynevezett város katonái is öröködnék a közerkölcsiség felett, kötelességük volt a káromkodókat és „adta teremtette“ mondókat az előljáróságnak bejelenteni. Nem volt szabad vasárnap a malomban ölni, nem volt szabad két templom előtt senkinek a szülőjébe menni.

A XIX. század eljén megszűnik az egyházi fegyelem szigorúsága. Innen magyarázható csak a fentebb idézett hajdú kerületi és helytartótanácsi rendelet, mely rablás, lopás, fosztogatás továbbá a „betyár legények és leányok“ ellen panaszodik.

Tanügyi állapotok.

Mint a nánási ref. egyháznak, úgy az iskoláknak is Nánás város volt a patronusa. Tehát az iskolák sorsára annnyival inkább döntő befolyással bírt, mert a mint láttuk, egészen a jelen századnak majdnem közepéig az egyház ügyei is a városi közgyűlés és előljáróság által intéztettek. Ez az egyház hátránya nélkül történt, a mennyiben a városi előljáróságot és közgyűlést az egészen reformatus városi lakosság által választott tekintélyesebb reformatus egyének képezték.

A városi közgyűlés által felsőbb egyházi rendeletre alkotott egyházi consistorium hatásköre meglehetősen alárendelt jelentőségű, csak a mint láttuk, az egyházi fegyelem gyakorlására és némi iskolai dolgokra terjedt ki. Rövid időről szóló jegyzőkönyveink szerint nevezetesebb intézkedései voltak az iskolák építése 1763-ban, a rektorok kihozása, tandíj, iskolai vizsgálatok, felebbvitel (promotio 1764), az iskolák visitálása (1768), kokvia (1775) a deák praeceptorok és a forma ruha ügye (1776). A consistorium eltűnésével, mely úgy is a város által teremtett szervezet volt, 1823-tól fogva a város az egyház minden ügyeit ismét a maga hatáskörébe vonta, így azonkívül, hogy az egyházi hivatalnokokat, lelkészeket, rektorokat, tanítókat egyházi gyűlés nevezete alatt a városi közgyűlés választotta, feleltök évenként decz. 26-án ítéletet mondott, 1830-ig pedig marasztotta őket. A kurátorokat és egyházfiakat szintén ez alkalmazta és számoltatta.

A lelkészek egyházi és iskolai dolgokban bizonyára mindig tekintélylyel bírtak, azonban hatásosabb működésre csak állásuk állandó jellege mellett gondolhattak. Állandósításuk 1830-ban bekövetkező,

ettől fogva a lelkész elnökölt az egyháznak nevezett gyűlésben, mely még mindig a városi előljáróságból állott.

A XVIII. század második felétől fogva az egyház kezd az iskolai ügyekkel behatóbban foglalkozni, a mit bizonyára az akkor megindult tanügyi mozgalmak idéztek elő. 1764-től fogva mindig küldetik ki időről időre iskolai bizottság (praedicator, hadnagy, kurátor és 2–3 előljáró), kiknek az az utasítása: „az iskolákat minden hónapban, avagy csak minden cantorban megvizsgálni.“ De csak 1843-tól fogva van állandó iskolai felügyelő bizottság, melynek tagjai lelkészek, presbiterek és a városi választmány.

A mi a pártikulát illeti, a XVIII. század második felében létezése annyira biztos, hogy anyakönyveinkben 1756-tól fogva a rektorokat, 1758-tól a praeceptorokat és 1776-tól fogva a correctorokat is névszerint ismerjük. Sőt állithatjuk, hogy terjedelemben mindinkább nyert. 1761-től fogva idegeneken kívül saját növendékeiket is jelentékeny számmal alkalmazták praeceptoroknak. Előbb két, később 3–4 praeceptorra volt szükség, végre 1776-tól fogva a declinisták és conjugisták tanítására egy külön corrector alkalmazásának szüksége is beállott.¹

Igy valószínű, hogy már a múlt század végén a nagyobb városi latin iskolák közé tartozott.

Nincsen rá adat, hogy az iskoláknak ezen korszakban külön vagyona lett volna, lételet, fenntartását, minden javát a hívek áldozatkészségéből, a fenntartó egyháztól és általa a nemes várostól nyerte. A tandíj a rektor javadalmazásához tartozott, a ki azt a kánonok szerint tartozott szedni e fuiskola minden növendékétől. Fennállott az úgynevezett kokvia is, vagyis a sorban főzés szokása a deákok számára. Erről az egyházi consistorium maga is elismeri 1775-ben, hogy: „az oskolabeli tanuló és tanító deákifjak számára a lakosok nem igen akarnak főzni és a miatt sok fogyatkozások vagy on, tehát valami fundust kellene találni, a melyből őket jobb móddal tarthatnók.“² És bár kevés idő múlva jelzi a jegyzőkönyv, hogy: „a fundus jó módon kitaláltatott, de a nemes tanács hire nélkül nem concludáltatott.“³ Ez a szokás egészen a XIX. században is fennállott.

A tanítói, rectori fizetéseket Bodnár említett dolgozatában felsorolja, azért erre nem terjeszkedem ki.

A fizetés kiszolgáltatását biztosítja az 1796 nov. 15-én kelt esperesi körlevél 4. pontja: „az oskolai tanítókra nézve is ugyanazon kanon (XXVIII.) hasonlót kívánván, hogy tudniillik az előbbi helyébe más ne állíttassék, míg az előbbi ki nem elégítettik. E részben is, a míg a volt tanítónak a felől való recognitionalisa az esperesnek be nem mutatódik, hogy szolgálatjának megígért jutalma megadódott, vagy legalább hogy annak rövid időn leendő megadása felől elegendő cautio tevődött, addig az iskolába új tanító be nem állhat. E végre a collegium t. professzorai meg fognak kerestetni a felől, hogy míg az esperes consensusát nem látják, addig sehova rektort vagy oskolatanítót ne mutassanak, az esperesnek pedig nem engedi a felebbnevezett kanon, hogy consensus adjon, míg az előbbi tanító recognitionalisát nem látja.“⁴

A tanítók alkalmazása tekintetében a XVIII. században Gelei-Katona kánonai voltak az irányadók. — Nánáson ezen korszakban négyféle tanítókat alkal-

¹ Acta pr. N. 1776. decz. 30.

² U. o. 1775. jan. 15.

³ U. o. 1775. febr. 12.

⁴ Alb. ecl. 58 l.

¹ U. o. 1802-ből a hajdúkerület rendelete.

² U. o. 1819. jul. 6. helyt, t. rendelete.

maztak, úgy mint: rektort, korrektort, praeceptort és leány tanítókat.

Rektorul a debreczeni anyaiskola jelesebb végzett, és rendszeresen esküdt felügyelői és köztanítói hivatalt viselt deákjait alkalmazták rendszeresen két évi időtartamra, de volt rá eset, hogy továbbra is marasztalták. A középiskola vezetésén kívül feladata volt felügyelni a deák-praeceptorok működésére is. Tehát a fiú iskolában mint igazgató tanár szerepelt, és hogy tisztének jobban megfelelhessen, az iskola épületében lakott. Anyagi javadalmazása, tekintettel arra, hogy a rektorság a lelkészi hivatalnélkülözhetlen előzményének és academica promotiónak tekintetett, tisztességes volt, és a tandíjon kívül, melyet maga szedett, és az általa vezetett anyakönyveléssel járó accidentiakon kívül fedezetét csaknem egészen az egyházi adakozásban találta.

A korrektor szereplése 1776-ban kezdődik, mikor a consistorium elhatározta, hogy: „mivel a deklínisták és konjugisták, itten tanuló deákokcskák által eddig igen sikertelenül informáltattak, azért azok tanítására egy alkalmas ember hozassék”.¹ Szintén a debreceni iskolából került ki és hivatása volt a deklínisták és konjugisták tanítása, továbbá a kántorság. De csak 1782-ig volt kántori hivatala is, mert ekkor külön kántori hivatalt állítottak fel, mely hivatalhoz egyelőre a toronybeli óra igazítása is hozzá volt kötve.²

Praeceptoroknak neveztettek a partikula alsóbb tanfolyamának tanítóit. Részben debreczeni beöltözött (togatus) deákok, részben helybeli nagyobb tanulók közül alkalmazott praeceptorok (publicus praeceptorok — köztanítók) tanították a rektor felügyelete alatt az egész fiúiskola elemi tanfolyamát 1776-ig, a korrektor beállításáig, ettől fogva csak az alsó osztályokban (septimasexta) nyertek alkalmazást a növendékek számára képest hárman vagy négyen. Azonkívül, hogy subscribáltak, tudniillik az iskolai törvények megtartására magukat nevük aláírásával kötelezték, kötelező volt rájuk nézve a formaruha viselése is 1776-ig, a mikor utóbbi alól a consistorium következő végzésével felmentettek: „az iskolába a tanuló és tanító deákokcskák a hosszú mente viselése miatt, melyben eddig kellett járniok, sok alkalmatlanságot szenvedtek, helyesebbnek ítéltetett, hogy az eddig viselt hosszú alkalmatlan mente helyett rövid, de tisztességes ruhában járjanak”.³ Bennlaktak és a deákokkal egykosztón voltak, t. i. kokviát élveztek.

Az iskolák feletti felügyeletet a kánonok értelmében gyakorolták az egyházközség, egyházmegye, egyházkerület és egyetemes gyűlés. Egy 1764-iki gondnoki eskü-formában találjuk először: „hogy a kurátor az iskolát a praedicatorral, hadnagygyal és két vagy három előljáróval minden hónapban, avagy csak minden cantorban tartozik megvizsgálni”.⁴ Az egyházközség felügyelete és fegyelmi jogköre olyan széles körű volt, hogy az egyházi belhivatalnokok szorgalmát és magaviseletét, nem véve ki még a lelkészekét sem, minden évben felülbírálta és a szerint marasztotta őket, vagy nem, a mint várakozásuknak megfelelt.

A felsőbb egyházi hatóságok felügyeleti és fegyelmi álláspontjáról világosságot nyújt a debreczeni egyházmegye esperesének 1796. nov. 15-én kelt, s az egyházmegye végzését tudató körlevelének 5. és 7. pontja:

¹ Acta pr. 1776. dec. 30.

² Városi jegyzőkönyv I., 1782 jun. 12.

³ Acta pr. 1776. dec. 30.

⁴ U. o. 1764. apr. 29.

„Mivel szomoruan tapasztaltatott az, hogy az oly iskolai tanítóknak is, a kik tunyák és hivataljokban el nem járnak, sőt botránkozató életűek is, mindenkor találkoznak, neha az előljárók közül is, de kivált a község közül pártfogói, oltalmazói, mely miatt a praedikátorok s a jó lelkű előljárók nem bánhatnak velök a főtiszt, superintendentiának azon végzése szerint, melyben az rendeltetett, hogy az oly rektorok a tractus séniora hírével s megegyezéséből féldőben is elmozdittassanak és helyekbe más állittassék. Ebből osztán mind az következik, hogy az oly tanítók nagyobb bátorságot vesznek a tunyaságra, botránkozató magok viselésére, a praedikátorhoz és előljáróhoz való engedetlenkedésre, sőt azokkal való nyilvános ellenkezésre, mind pedig az, hogy az iskola naponként elromlik, visszaszerezhetlen kárt vallanak a tanulni akarók és a szülék kedves gyermekjek eránt való szándékjokban megcsalatoznak, ezért ezen t. tractusban levő eklésiák hiv l. pásztori s előljárói azt cselekedjék, hogy minek utánna ott oly iskolai tanító az előljárók gyűlésében vagy helybeli consistoriumban megintetvén, jobbulni nem akar, minden várakozás nélkül annak dolga az előljárók között voxra bocsáttassék, és hivataljából kitevődjék, s helyébe más állittassék, hozzájárulván mindenkor a helybeli t. praedicator megegyezése is, a voxoknak többségét az esperes előtt mutassák be, s tegyék bizonyossá. Mivel az is mind illetlen, mind pedig káros dolog, midőn az iskolaház borozás, pipázás, az éjszakai trágárság helyévé tétetik: azért szívökre kötődik az eclésiák előljáróinak, hogy az ellen szorgalmatosan vigyázzanak és azt semmiképen meg ne engedjék”.¹

Az iskolák látogatására minden eszközzel szoritják a gyermekeket, illetőleg a szüléket, a hanyag szüléket feleltájják és meg is dorgálják. Az iskolába járásra való kényszerítés egy neme volt az is, hogy elhatározták, hogy a szülék azon esetben is fizessék meg az egész tandíjat, ha a gyermek csak kevés ideig járt az iskolába.² A gyermekek promotiójáról 1764-ben kimondja a consistorium, hogy az oskolamesterek maguk senkit sem promoveáljanak egyik classisból a másikba, hanem az eclesiai gyűlés van erre jogositva. Indokául ez hozatik fel, hogy „osztán senki a szülék közül az iskola mesterre azt ne mondja, hogy csak maga viszi előbb azért, hogy többet fizessenek a gyermekektől”.³

A helytartó tanács intézkedik 1799-ben az árva gyermekek neveléséről is, köteletségévé teszi egyzersmind a lekipásztoroknak, hogy a házastársakat addig össze ne adják, míg azok „olvasni nem tudnak; a könyörgéseket és a keresztyén vallás első fundamentumait meg nem tanulják”.⁴

Néha az esperesnek kell oltalmába venni a tanítókat az egyház és város szigorú bánásmódjával szemben, elrendeli, hogy: „ha az oskolamester ellen panasz van, az eclesia előljárói maguk az ellen ne inquireáljanak”.⁵ Másrészt meg a hanyag tanítók ellen fordul, mikor elrendeli, hogy: „a meg nem felelő tanítót időközbe is ki lehet tenni”.⁶

1812-ben az egyházkerület is méltányolván a tanítók fontos munkáját, miután már előbb felemelte a papok stoláját, azt: „kiterjeszti az iskola tanítókra is, annyiban, hogy azoknak pénzbeli és classisaik sze-

¹ Alb. ecl. 60—61 l.

² Acta pr. 1761 márc. 25.

³ U. o. 1764 márc. 18.

⁴ Alb. ecl. 802. aug. 23 h. t. t. rend.

⁵ U. o. 1809. jan. 14.

⁶ U. o. 1810. jan. 13.

rint való didactuma a mostani pénz nemében kétszeresen fizetődjek¹.

Ezen korszakban tehát az iskolaügy úgy a tanulók száma és előmenetele, mint a tanítók képzettsége és anyagi javadalmazása tekintetében emelkedett.

Barcsa János,
h.-nánási gymn. tanár.

(Folyt. köv.)

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Gyülekezeteink köréből. A hódmező-vásárhelyi ev. ref. egyház** f. hó 11-én, Áldozócsütörtökön szentelte fel újavárosi templomát, melyet presbyteriuma és hitbuzgó tagjainak vállvetett törekvése s áldozatkészsége folytán Isten segédelmével a mult évben építtetett Sándy Gyula budapesti műépítész terve szerint. Az emlékezetes ünnepélyre az nap reggeli vonaton érkezett meg agg püspökünk, Áron főpap, támogattatva Mózesétől, egyházkerületünk nagynevű főgondnokától, s Szabó János esperes-lelkészünk vendégszerető családja körében kissé megpihenve, fél 9 órakor már a helyszínén volt, hol az építészről, ennek szep beszámoló beszéde után, átvevén a templom kulcsát: megnyitotta az Ur házát és meghuzatta a harangokat. Majd beharangozás után a zsufolságig megtelt templomban buzgó imával kérte a kegyelem Urától a felszentelés lelkét az új templomra. Utána Zsigmond Sándor h.-szoboszlói lelkész, egyh. ker. főjegyző úr lépett a szószékbe s I. Kor. III. 16. v.-ből vett sz. igék alapján: „Avagy nem tudjátok-e, hogy ti az Isten templomai vagytok és az Istennek lelke lakozik tibennetek” — eszmékben gazdag, hatalmas beszédet mondott, szónoki hévvel, kifejtven, hogy bár az ember szellemének erejével hatalmas alá hajtja a természetet: mindazáltal Isten nélkül csak tévelyeg s egyedül Isten által töltheti be magasztos hivatását. E végből minden keresztyénnek az Isten templomává kell lennie, azzá pedig csak úgy lehet, ha az Isten templomának élő köve lesz, mivé ismét csak úgy lehet, ha benne az Istennek lelke lakozik. Ugyanezen idő alatt a templomból kint rekedt híveknek a templom mellett emelt szószékről Bereck Sándor szegedi lelkész úr prédikált. Ezután jött a keresztelezés szertartása, melyet Gerőc Lajos szentesi lelkész úr végezett midőn szép beszéd kíséretében 10 kisdedet keresztelt meg. Majd Futó Zoltán szintén szentesi lelkész úr állott elő és megeskette a jelentkezett házaspárt, lélekemelő, szívet indító tartalmas beszédben a meggyőződés erejével fejtegette a soha el nem fogyó szeretet egyedül boldogító voltát a házaseletben. Azután Csécsi Miklós makói lelkész úr tartotta meg úrvacsorai hitteljes beszédét és Somogyi Lajos sámsoni lelkész úrral együtt kiosztotta az úrvacsorát a nagy számmal jelentkezett híveknek, kiknek sorát gróf Degenfeld József és báró Torockay Viktor főispán urak nyitották meg és a kik között egyházunk és városunk előljárói, tanárok, tanítók és azok családtagjai közül többeket örömmel szemlélhettünk. Ezek végeztével Szabó János esperes úr végezte zárímáját, mely a kegyelem áldását oly gazdagon árasztó istenitisztelet méltó befejezése volt. A buzgóság lelkének közvetlenségével emelte ez fel még egyszer lelkünket az Örökkévalóhoz, Tőle esdve a megszentelő áldást szentségének e helyére és a hívek házáira, hogy e templom legyen a hívek házává és a hívek háza Isten-

nek házává. Mintha csak Jákób álmát élte volna át buzgóságtól áthatott lelkünk ez ima folyamán: éreztük, hogy megáldatva hagyjuk el a lélek legszentebb tusakodásának helyét. Közben a kiosztott programmban megjelölt énekek zengése, két izben a vegyes énekkar szépen hangzó éneklése emelte buzgóságunkat. Az ezen alkalommal egy új templom javára kitett perselyekben 9 frt gyűlt. Ezen kívül Gombos János presbyter orgonára adott 5 frtot, Endrey Gyula orsz. gyűl. képviselő ugyanarra 100 frtot; a tervbe vett templomra gr. Degenfeld József főgondnok 10 frtot, ngs Kovács Ferencné úrnő, a h.-m.-vásárhelyi ev. reform. egyház e dicsekedése, egyezer forintot adományozott. A buzgóság lelkének e fénylő jöttetei méltók a megörökítésre, meggondolva különösen, hogy a képviselő úr róm. kath. létére teszi templomunk oltárára a felekezeti szűkkeblőséget megszügyenítő áldozatát. Az Ur áldó kegyelme maradjon e jöltevőkön! Délben a közebed mintegy 350 résztvevővel a lelkészlak udvarán emelt nagy sátrakban eszközöltetett, melyért azonban a vendéglős iránt semmi elismeréssel nem lehetünk. Annál inkább azon 23 gazdasszony fáradozásaiért, a kik egy-egy kemence izes süteménnyel kedveskedtek az ebédhez. Este ugyanazon sátorban táncmultság volt a tervezett templom javára, tisztességes eredménnyel. — A mult hó 27-én megválasztott lelkészünk meghívására immár nt. esperes úrtól a consensust megnyervén, presbyteri gyűlésünk f. hó 15-én meghívta e lelkészt, kit szép új templomába óhajtvá vár gyülekezete. Eljöveteleig ott az ünnepi szolgálatokról gondoskodva van.

— **A tiszántúli ev. ref. tanáregyesület központi választmánya** e hó 22-én gyűlést tartott. A vasúti kedvezményes jegyek ügyében a miniszteriumhoz tervezett, de közbejött akadály miatt meghiusult küldöttség a központi választmány határozata folytán kérelmével ahhoz a deputációhoz fog csatlakozni, melyet hasonló célból az orsz. középiskolai tanáregyesület választmánya meneszt legközelebb *Beóthy Zsolt* elnök vezetése alatt *Hegedüs Sándor* kereskedelemügyi miniszterhez. Reméljük a legjobbat! Ez ügy tárgyalása után a *hódmező-vásárhelyi* közgyűlésre tett előkészületeket a választmány. Kitzte mindenekelőtt a határnapot s ez f. évi *julius 4. és 5-ike*. Majd nagyjában összeállította a két napos közgyűlés programját is. Egyelőre csak annyit jelzünk, hogy felolvasók lesznek: Debrecenből *dr. Nagy Zsigmond*, Pápáról *Faragó János*, Hódmező-Vásárhelyről *Bodnár Bertalan* és *Ernyei István*. A végleges megállapodás után a meghívót és programot a központi választmány azonnal kinyomatja és szétküldözteti.

— **Bethlen-ünnepély Debrecenben.** A Bethlen-ünnepélyben bérces Erdélynek a magyar Alfölddel való testvéries egyesülése jutott kifejezésre. A cél, az eszme, melyre a magyar nemzet életében oly nevezetes két város szíve összedobbant: Bethlen Gábor erdélyi fejedelemnek Nagy-Enyeden felállítandó szobra. Az eszmét megpendítette a nagy-enyedi Bethlen-kollégium tanárkara és ifjúsága s visszhangra talált a mi főiskolánk ifjúsága szívében is s hogy legalább egy porszemmel járulhasson az eszme megvalósításához, az ifjúság a főiskola kebelében levő „Erdélyi Kör“ kezdeményezésére ezen ünnepélyt rendezte, melynek védnökei az erdélyi, nagy-enyedi s debreceni társadalom legelőkelőbb személyisége. Az ünnepélyen részt vettek: Kiss Áron ev. ref. püspök, gr. Degenfeld József főispán, Simonffy Imre polgármester, Thaly Kálmán országgyűlési képviselő, gr. Degenfeld Sándor, Rásó Gyula alispán, Komlóssy

¹ U. o. 1812. aug. 12.

Arthur, Bernáth Elemér, Igyártó Sándor, Márk Endre, isaák Dezső, Kölesey Sándor, Dobieczy Sándor, Vecsey Imre, Lestyán Adorján; a nagy-enyediek képviselőjében Fogarassy Albert és Bodrogi János tanárok; a debreceni főiskolai tanári kar, a tiszántúli ev. ref. egyházkerület esperesi kara, lelkeszi és világi képviselői és a debreceni ügyvédi kar csaknem teljes számban. Az ünnepély sorrendje gazdag s élvezetes volt. Részt vettek abban: a városi dalárda: *Kun Béla* jogász-segítő egyesületi elnök; a Bethlen-szobor-bizottság részéről *Fogarassy Albert* meleg köszönetet mondott Debrecennek a testvéries mozgalomért; *Váró Ferenc* nagyenyedi tanár alkalmi költeményét szavalta *Kovács Zsigmond* debreceni hittanhallgató; *Joó Irma* k.-a. remek zongorajátékával adta elő Liszt II-ik magyar rhapszodiáját; ezt követte *Rákosi Viktor* kifogyhatatlan humorával folytonos derűtséget keltő felolvasása: „Sir az erdőn” s a másik címe: „Egy nőegyleti titkár”; aztán következett a főiskolai zenekör játéka; *Szabolcska Mihály* rendkívüli tetszéssel fogadott verseinek felolvasása; Boross Lajos joghallgató monologja. Az ünnepély mind erkölcsi, mind anyagi tekintetben fényes sikerrel végződött.

— **„Protestáns dolgok”**. E címen emlékszik meg róluuk május hó 9-iki számában a „Magyar Állam”. Mi pedig — már csak a kollegiális jó viszony fentartása szempontjából is — ezt a cikkecskét annyival inkább átvesszük, mert lapunk érdemes olvasói között valószínűleg csak nagyon kevesen vannak abban a szerencsés helyzetben, hogy a „Magyar Állam”-ot olvashassák; holott jó nekünk ottan-ottan katolikus atyánkfiai véleményét és mozdulatait is figyelemmel kísérni; bár bizonyos, hogy „demens est, quisquis praestat errori fidem.”

„A protestánsok éberségét — mondja a Magyar Állam — igazán csodálni lehet. Nem lévén vallásuknak elegendő erkölcsi tartalma, hogy a meggyőződés erejével terjedjen, fokozatos buzgalommal iparkodnak pásztoraik a hívek összetartására és szaporítására. Így a vegyes házasságoknál újabban minden követ megmozgatnak, hogy a szülők megegyezésével felekezetők javára biztosítsák a gyermekeket s az országos statisztikai hivatal jelentése szerint a március hóban kötött házasságoknál már az ő javukra esett a megegyezések legnagyobb része, a mint azt a következő hivatalos kimutatás igazolja: 1899. március havában a magyar birodalomban összesen 1051 vegyes házasságot kötöttek. Ebből Horvát-Szlavonországra mindössze 10 vegyes házasság esik. — A keresztyén-zsidó házasságok összes száma 28, ebből 15 esetben keresztyén vőlegény vett el zsidólányt, 13 esetben pedig keresztyén leány lépett zsidó vőlegényvel házasságra. — Az országban kötött 1041 vegyes házasságnak egy nyolcad részében (131 esetben) egyeztek meg a születendő gyermekek vallása dolgában, még pedig az esetek 56 százalékában az apa vallása javára. A legtöbb megegyezés, számszerint 51, ezuttal kivételesen a református vallásnak kedvezett, a róm. kath. fél javára 42, az ágostaiéra 17, a görög keletiére 12, a görög katolikuséra 9 megegyezést kötöttek. A 28 keresztyén-zsidó házasság közül csak 3 esetben egyeztek meg a keresztyén (róm. kath.) fél vallása javára. E számok magyarázata meg kell ugyan jegyeznünk, hogy március a nagybőjtre, a házassági tilalmas időbe esett ugyan s így érthető, hogy a katolikusok e hónapban kisebb számmal szerepelnek a statisztikában, de hát a protestánsok sem szokták éppen a husvétot megelőző napo-

kat választani lakadalmaikra. Így tehát e számok komoly óvatosságra intik a katolikus klérust a vegyes házasságoknál, mert ha a reverzálisoknál az ország lakosságában csak 14 százalékkal szereplő reformátusokra 51, az evangélikusokra 17 százalék esik, az világosan mutatja, hogy itt különös erőknél kell működni, melyek reájok a kedvezőtlen arányt megkorrigálják. Szolgáljon azért e statisztika figyelmeztetőül a kath. papságnak, hogy a nemes versenyben ne engedje magát megelőztetni a protestánsoktól, kiknek világi férfiai és pásztorai egyesült erővel buzgólkodnak. Ritoók Zsigmond pl. újabb cikkében a református iskolák államosítása ellen és a protestáns leányiskolák és tanítónőképzők felállítására mellett agitál, kimutatván ezzel, hogy felekezetének előhaladásáért szívesen szakít az államosító liberális teoriákkal. Nekünk nincs autonómiánk, s úgy látszik, ha lesz, sem lesz olyan, mely a Ritoók Zsigmond buzgalmához hasonló buzgalmu katolikus világiaknak teret adna a munkásságra, azért a kath. klérus vesse jól emlékezetébe, hogy ő a felelős legelső sorban az egyház előhaladásáért, vagy veszteségeért. A protestánsok megfeszített munkássága kettős éberségre és munkára kötelezi a katolicizmus vezéreit.”

No hát csak munkálkodjanak! Ez a kötelességünk *kölesönösen*; nekünk „protestánsoknak” is. — a katolikusoknak is. — De az a munka az igazság, hűség és szeretet munkája legyen ám, mely a kötelesség teljesítésében akként valósul meg, hogy képes érdekeit a másokéinak sértegetése nélkül védelmezni. — Ebből a szempontból kiindulva azonban ajánljuk a „Magyar Állam” cikkirójának az önmérsékletet, mert olyat állítani, — a melyet a fentidézett cikkében állít, — hogy t. i. a protestantizmusnak *„nincs elegendő erkölcsi tartalma”*: legalább is az önmérséklet hiányára vall. Mi illet még a katolicizmus által annyira üldözött szabad-kömvességről se mernénk állítani. Persze! A „Magyar Állam” a történetet is másképpen tudja, a tényeket is más szempontok szerint mérlegeli, mint a hogy mi tudjuk és mérlegeljük; innen közöttünk a nagy különbség! *Bunsen* azt mondja, hogy Angliát és Amerikát a protestantizmus termékenyíti; eddigelé ezt tanultuk a protestáns Svájc és Poroszország történelméből is. Most a „Magyar Állam” értésünkre adja, hogy lári-fári az egész beszéd; annak a protestantizmusnak *nincs erkölcsi tartalma!* Hát ugyan milye van hát!? S micsoda erő volt benne az, mely még az elfogyatlan katolikus írók szerint is választó meggyét vont a régi és újvilág között? Mi vitte máglyákra a protestáns vértanuk ezreit? Mi erősítette a gályák martirjait? S mi lelkesíti ma is azokat a szegény protestánsokat, a kik p. o. e mi édes hazánkban egyházat, iskolákat, kulturális intézményeket tartanak fent oly roppant önfeláldozással s önként elvállalt teherviselési kötelezettséggel, melyenről fogalmok a katolikus atyafiaknak rendszeren csak akkor van, a mikor a teher alatt roskadó híveket tértítetik s a dúsgazdag katolicizmus Eldorádójába csábítgatják? Majd ha valamikor eljő az az idő — mert hogy el fog jönni, arról egészen bizonyosak lehetnek a katolikusok is! — mikor egyenlő fegyverekkel küzdünk s az a roppant vagyon, mely most tisztán katolikus célokot mozdit elő — *az igazságnak, méltányosságnak s nemzeti érdekeinknek megfelelőleg*, — gazdát cserél: majd akkor válik meg, hogy nagyobb *„erkölcsi tartalma”* melyiknek van, — vajjon a protestantizmusnak-é, vagy a katolicizmusnak!? Egyébiránt addig ne igen feszegetjük ezt a kérdést, mert ha a történelem műzsáját

kérdezzük meg: az bizony sokszor ma is pirulva beszél a katholicismus „erkölesi tartalmáról“.

— **Két újabb kérdés egyházi adóügyünkben.**

1. Az egymástól külön élő s külön vagyonnal is bíró házastársakra miként vethető ki az egyházi adó? E kérdés szerintem azon egyházak előtt lehet különösen érdekes, a melyekben az egyházi adó a birtok, vagyon, vagy kereset után — és egyszersmind a házaspár után is szokott kivettetni. A hol csak „párbér“ van, ott a presbyterium, mint a vallás-erkölesi életre felügyelő testület, a törvényesen el nem vált házastársakat együttélőknek kellvén tekintenie. őket külön-külön adóval nézetem szerint meg nem róhatja, hanem kivetheti azt csak a férjre s nem lesz anyagi károsodása az egyháznak. Vagy talán itt is érvényesülhet az a több helyen bevett szokás, mely a vadházasságokban élőkkel szemben gyakoroltatik, hogy t. i. az ilyeneket kétszeres egyházi adóval róvják meg? A hol tisztán a birtok stb. vagy vegyesen ez — és a párok után vettetik ki az egyházi adó, ott szerintem — az egyház jövedelmének tekintetéből — nincs akadálya annak, hogy a különélő házastársakra *birtokuk után* külön-külön kivettessék az egyházi adó; mert ha csak a férjre vettetik ki mindkettőnek adója, úgy igen nehéz és sok kellemetlenséggel járó lenne annak felhajtása. De újabb és igen fontos kérdés, hogy ily esetekben jogait gyakorolhatja-e és miként mindkét fél? — 2. *Lehet-e a jövőre nézve a most hiveink kezén levő birtokot tenni az egyházi adó állandó alapjául?* Hallottam egyik egyházunkról, hogy ott már régebb idő óta a földbirtokra van az egyházi adó, mint mondani szokták: *teher* gyanánt állandóan fektetve. Ugy, hogy egy ottani ev. ref. vallásu embertől bárhol lakó s bármily vallásu ember vesz birtokot, köteles az után az arra esett ev. ref. egyházi adót továbbra is fizetni. Nem állítom, hogy ez a szokás tökéletesen megegyezik a most érvényben álló egyházi adó-törvényeinkkel (247. §.); de némileg mégis van alapja a 246. §-ban. Ez az adó-alap mindenesetre elég állandó és szilárd. Nincs rajta hatalma sem az áttérésnek, sem a felekezeten-kivülségnek, sem — a mi különösen fenyeget — hiveink elszegényedésének. Csak azt nem tudom, hogy miképpen lehet a birtokra ily terhet állandóan mintegy rátábláztatni? Van-e erre törvény vagy több praecedens? Avagy csak a hivek privát tetszésére bízható, hogy birtokuk eladása vagy hagyományozása alkalmával szerződésileg, végrendeletileg kikössék, hogy az általok azon birtok után eddig fizetett egyházi adót örökre tartozik fizetni az új birtokos is? Ha törvény volna erre, úgy nem hiszem, hogy azt figyelmen kívül hagyta, — hagyhatta volna törvényhozó zsinatunk. Mindazáltal kérdem: tud-e valaki valami ilyen törvény létezéséről, vagy a törvény ilyen alkalmazhatóságáról? Cs. A.

— **Sajtóhiba.** 20. számunk „Biblia-magyarázat Áldozó-csütörtökre“ c. tárcacikke alól a szerzőnek, András Kálmánnak a neve, — 21. számunk „A debreceni főiskolai igazgató tanács“ c. cikke alól pedig a cikk írójának és correctorának a jegye — i — r. tévedésből maradt ki.

— **Uj tanárok.** A debreceni főiskolában a dogmatikai tanszékre *Eröss Lajos*, — a főgymn. classica-philologiai tanszékre *Révész Lajos*, — a tanítóképezdei ének- és zene-tanári tanszékre pedig *Ps. Nagy Zoltán* választatott meg.

— **Érettségi vizsgálati kormányképviselőkül** a debreceni ev. ref. főiskola tanárai közül a következők küldettek ki: *dr. Baczoni Lajos* a kecskeméti, *dr. Öreg*

János a pápai, *dr. Bartha Béla* zilahi és nagy-enyedi, *Csiky Lajos* a marosvásárhelyi ev. ref. főgymnasiumba. A debreceni ev. ref. főgymnasiumba pedig *dr. Csiky Kálmán* müegytemi tanárt küldte ki a kormány képviselőjeül.

— **Értesítés.** Mindazokat, kik szivesek voltak megrendelni az általam kiadatni szándékolt „Költemények“ és „Prózák“ című dolgozataimat, tisztelettel értesítem, hogy miután oly csekély számban jelentkeztek megrendelők, hogy ennyi fedezettel a jelzett munkák kiadásába belemenni teljes lehetetlen, *imént említett munkáim nem fognak megjelenni!* Az előfizetési pénzeket Dobay úr vissza fogja küldeni az előfizetőknek, kik fogadják tőlem szívélyes érdeklődésökért hálás köszönetemet. Azt nem mondom, hogy ezután írni nem fogok, mert az, ki évtizedek óta megszokta e szórakozást, azzal nehezen szakíthat végleg, csak annyi bizonyos, hogy kiadásra aligha írok mostanában; sőt én, ki életemben több, mint harminc hirlap és folyóiratba dolgoztam, ezután vagy egyáltalán nem, vagy csak ritkán fogom lapokban is munkálkodásom jelét adni. *Dombi Lajos.*

— **Értesítés.** Egy özvegy tanító leány öreg lelkész vagy uraság mellé gondviselőnek ajánlkozik. Bővebb felvilágosítással a szerkesztőség szolgál.

— **Felhívás.** Felhivom mindazon osztálytársaimat, kik az 1889-ik évben a debreceni ev. ref. főgymnasiumban tették le az érettségi vizsgát, hogy *f. évi julius hó 1-jén* a debreceni ev. ref. főiskola disztermében d. e. 9 órakor, a tiz évi találkozás megünneplésére, írásban adott fogadásuknak megfelelőleg jelenjenek meg. *Sárospatak Dr. Szabó Sándor*, jogtanár.

— **Halálozások.** *Kerekes Sándor*, a zilahi ev. ref. kollégium nyugalmazott tanára, f. hó 8-án 74-ik évében hosszas szenvedés után meghalt. Harminchat évig szolgálta a református nevelés ügyét, melynek a zilahi kollégiumban ügybuzgó és áldásos tevékenységű munkása volt. 1885 óta nyugalomban élt, sokat és hosszas ideig betegeskedve. Özvegye, öt felnőtt gyermeke és három unokája gyászolja halálát. *Kerekes András* zilahi ref. főgymnasiumi tanár édesatyját vesztette el az elhunytban. Haláláról a zilahi kollégium előljárósága és a család külön gyászjelentést adtak ki. Béke hamvaira!

K. Tót Sándor nevét e b. olvasói közül alig ismertem rajtam kívül valaki s hogy én mégis megemlékeztem itt röviden róla, oka az, mert ez év május 10-én bekövetkezett halála megrendítő s szegény kis eklézsiámra szinte csapásszerű volt; élete pedig szorgalmas munkásságával s példás vallásosságával követésre méltó volna nemcsak egy kis, de bármely nagy gyülekezet ifjúságának is s így én azt hiszem, hogy e b. lap hasábjain is méltán említem föl gyászos halálát annak, ki bár állása szerint nem is volt „egyházi férfiú“, de lélek szerint igazán oda tartozott. Szentesen született s alig 6 éve, hogy ide költözött szüleivel, az őszön bevonult az egyik aradi huszárezredhez, de munkaképtelen atyja kireklamálta s haza jöve itthon ütött ki rajta a tifusz, melynek csirait alighanem a katonaságtól hozta. Csermő összes magyarsága a legnagyobb részvétellel állotta körül virágokkal borított koporsóját az alig 22 éves ifjunak! Nyugodjék békével! Csermő, (Csanádm.) 1899. máj. 15. *Vadas Gyula.*

— **A hátralékok beküldését és az előfizetések megújítását ismételten kérjük.**

TARTALOM-JEGYZÉK: Nézetek az ev. ref. egyház helyzetéről és teendőinkről. Ritoók Zsigmond. — Közéletünk: A „Tiszavidéki lelkési kör” értekezlete. — a. — s. — Egyházkerületi közgyűlés. J. L. — Irodalom. — Adatok a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez: 70. A nánási ev. ref. egyház története. Barcsa János — Különfelek.

Felelős szerkesztő: **SASS BÉLA.**

Szerkesztő-társ: **Eröss Lajos.**

Pályázat

a *nyir-bogáti* ev. ref. egyház harmadik tanítói állására.

Törzsfizetés 400 forint; orgonázásért 40 forint; faiskola-kezelés és tanításért 60 forint; lakás kerttel, egyelőre nőtlen tanítónak.

Kötelesség: Elemi vegyes első osztálynak, szükség esetén több osztálynak tanítása, istentiszteleten orgonázás; lelkész, énekvezér rendkívüli akadályoztatása esetén helyettesítés; faiskola kezelése és tanítása.

Személyváltozás vagy lemondás esetén az énekvezéri tiszt és jövedelem ezen állomáshoz csatoltatik.

A pályázati kérvények keresztlevéllel, tanítói, orgonázási oklevéllel, egészséget igazoló orvosi- és szolgálati bizonyítványokkal együtt alulírottához 1899. június 20-ig beküldendők.

Nyir-Bogát.

Szilágyi Imre,

ev. ref. lelkész és isk.-széki elnök.

2-2.

Orgona és harmonium

építészeti műterem

Debreczen, Széchényi-utca 34. sz.

Van szerencsém a m. t. egyházi előljáróságoknak, kántor-organista uraknak, az adományozó és muzsikális közönség becses figyelmébe ajánlani

Orgona és harmonium

építészeti műtermemet

a hol mindennemű templomi vagy hangverseny orgonákat és harmoniumokat a **legjutányosabb árban, a legújabb rendszer szerint készítetek.**

Továbbá régi orgonák kitisztítása-, javítása- és hangolására is vállalkozom.

Orgonáknak évi gondozása csekély díjazás mellett vállaltatik.

A nagyérdemű közönség szives pártfogását kérve becses figyelmébe ajánlva magamat

Kerékgyártó István,

műorgona-építő.

NEUMANN M.

a t. t. ev. ref. egyházkerületben lakó lelkészek, tanárok és tanítók ruhaszállítója
DEBRECEN, Főt r, a m. kir. postával szemben.

Ezen legelterjedtebb és legjobb hírnévnek örvendő az ország legnagyobb és legrégebb

férfi-, fiu- és gyermek-ruha telepe,

tisztelettel tudomásul hozza, hogy a tavaszi idényre szükséges kész árukkal dusan el van látva s a nagytiszteletű urak b. pártfogását úgy, mint eddig továbbra is kéri.

Ruhák megrendelésre, mrt k szerint is készítettnek.

Czégemre kérek figyelni!

NEUMANN M. czége 54 év előtt lett alapitva.

Nyomatot* Hoffmann és Kronovitz könyvnyomdájában, Debreczenben, főpiac, a főpostával szemben.